

Sprog og læselyst hos små børn

Kortlægning af danske initiativer, udfordringer og
uudnyttede potentialer

Sprog og læselyst hos små børn

- Kortlægning af danske initiativer, udfordringer og uudnyttede potentialer

Socialt Udviklingscenter SUS, 2021

Tekst:

Anna Helene Møllerup

Elisabeth Mamsen

Emma Sandberg Bilotft

Elektronisk ISBN: 978-87-92182-35-7

Socialt
Udviklingscenter

EGMONT
Fonden

Rapporten er udgivet med støtte fra Egmont Fonden.

Socialt Udviklingscenter SUS

Nørre Farimagsgade 13

1364 København K

www.sus.dk

Indhold

Forord	4
Resume	5
Indledning og baggrund	6
Potentialer	9
Danske initiativer med fokus på tidlig literacy	17
<i>Rammer og aktører</i>	17
<i>Udfordringer på tværs – betydningen af områdets rammevilkår</i>	19
<i>Hvad består initiativerne i?</i>	21
<i>Tendenser og udfordringer på tværs af initiativer</i>	25
<i>Hvem henvender initiativerne sig til?</i>	28
<i>Udfordringer i forhold til målgrupper</i>	32
Konklusion	34
Inspiration fra udlandet	35
Sådan er rapporten blevet til	45
BILAG 1: Oversigt over initiativer, der indgår i kortlægningen	48
BILAG 2: Liste over informanter	50

Forord

De allerfleste børn kommer på et tidspunkt til at mestre sproget. Men forskelle i, hvornår ordene begynder at forme sig, og hvordan ordforrådet og referencerammerne for sproget udvikler sig i samspil – eller fravær af samspil – med omgivelserne, har betydning for børns fremtidsmuligheder. Det gælder både muligheder for uddannelse og job, og når det kommer til almen trivsel og selvforståelse.

I vores arbejde med det, der bredt set betegnes som *tidlig indsats*, dvs. de støtte- og hjælpesystemer, som omgiver gravide og småbørnsfamilier i en udsat position, er vi de senere år i stigende grad blevet opmærksomme på betydningen af små børns udvikling af sprog og evne til kommunikation og de udfordringer, der knytter sig hertil.

Opmærksomheden har ført til, at SUS med støtte fra Egmont Fonden har kortlagt danske initiativer med fokus på små børns sprog og læselyst for at se på, hvad der findes af tiltag for at imødegå udfordringerne. På baggrund af kortlægningen har vi desuden skitseret en række uudnyttede potentialer.

Rapporten er skrevet for at skabe debat om og give inspiration til, hvordan der kan skabes bedre forudsætninger for at styrke sprog, kommunikation og læselyst hos børn, hvis hjemmemiljø ikke som en selvfølge byder på overflod af kærlig kommunikativ interaktion, rige sproglige input og introduktion til bøger.

Vi håber, at indholdet vil være en invitation til bred dialog og fælles videre udforskning af, hvad der skal til for at skabe positive forandringer for denne gruppe børn.

Vi takker Egmont Fonden for mange gode indspark og et konstruktivt og givende samarbejde.

Socialt Udviklingscenter SUS

Maj 2021

Resume

Trods mange gode, forskningsbaserede og veldokumenterede initiativer, der understøtter små børns sprog, kommunikation, dannelse og læselyst er der fortsat social og læringsmæssig ulighed, når det kommer til børn med tidlige sproglige vanskeligheder. Det har konsekvenser for børnene langt frem i livet. Socialt Udviklingscenter SUS har kortlagt området og set nærmere på, hvordan der i en dansk kontekst arbejdes med at støtte og hjælpe børn fra 0-6 år med tidlig sproglig udvikling og dannelse.

På baggrund af kortlægningen skitseres først 11 potentialer for, hvor der med fordel kan sættes ind for at udligne den sociale og læringsmæssige ulighed knyttet til tidlige sproglige vanskeligheder:

1. Udnyt dagtilbuds unikke rolle bedre
2. Sørg for børnelitteratur af høj kvalitet i alle daginstitutioner
3. Understøt en bredere tilgang til tidlig literacy, særligt på pædagoguddannelserne
4. Etabler samarbejde med sundhedsaktører om tidlig opsporing og forældreinddragelse
5. Styrk bøgernes og højtlesningens rolle på socialområdet
6. Styrk frivillighed og civilsamfund
7. Hold fokus på forankring og bæredygtighed
8. Stil bøger på flere sprog og med forskellig repræsentation til rådighed
9. Få mere ny børnelitteratur ud at leve
10. Uddan æstetiske vejledere i daginstitutionerne
11. Skab en stærkt national læseforening

Dernæst foldes kortlægningen ud. Samlet set er der store lokale variationer i tilbud og initiativer. Dagtilbud og biblioteker er hovedaktører, der er mindre samarbejde med andre aktører og sektorer, området er præget af projekter og viden spredes med en vis tilfældighed.

Der er en tendens til, at initiativerne har fokus på sproget som teknisk færdighed, med træning af fokusord og voksenstyrede aktiviteter. I initiativerne er der mindre fokus på bøger som litterær oplevelse, og samtidig kniber det med udvalg af og adgang til bøger i flere dagtilbud. På pædagoguddannelsen er der heller ikke er fokus på introduktion til læsning og anvendelse af børnelitteratur. Der er desuden mindre fokus på den tidlige tilknytningsrelation til sprog og læring og få tidlige literacy-initiativer er målrettet børn og deres familie inden start i dagtilbud.

Der findes en række virkningsfulde redskaber og stor viden om, hvad der virker i forhold til børn i udsatte positioner. Men det kræver ressourcer, og fordi mange initiativer er etableret som projekter, skaber det ujævnheder i, hvor og hvornår der er gunstige miljøer til stede, som kompenserer børn med ringere forudsætninger.

Rapporten afsluttes med inspiration fra udlandet. Særligt Norge fremhæves som foregangsland med en national strategi og høj grad af tværsektorielt samarbejde.

Indledning og baggrund

I Danmark findes der et stort antal forskningsbaserede og veldokumenterede initiativer og programmer, som understøtter små børns sproglige udvikling, dannelse og grundlag for læselyst. Alligevel består den sociale og læringsmæssige ulighed, der er knyttet til tidlige sproglige vanskeligheder. Noget tyder altså på, at vi ikke helt har knækket koden til, hvordan de mange tilbud rammer og er virksomme for dem med det største behov. Det er en væsentlig udfordring både fra et menneskeligt og samfundsøkonomisk perspektiv. Det har været vores bevæggrund i Socialt Udviklingscenter SUS for at gå i gang med at kortlægge området og se nærmere på, hvordan der i en dansk kontekst arbejdes med at støtte og hjælpe børn fra 0-6 år med tidlig sproglig udvikling og dannelse.

Forskelle grundlægges tidligt og varer ved

Det er dokumenteret, at der er store forskelle i børns sproglige kompetencer allerede fra 1-årsalderen¹. Man ved også, at forskellene varer ved og giver ulige forudsætninger for videre læring og udvikling op gennem grundskolen². Børn, der er sprogligt bagud i 3-årsalderen, klarer sig dårligere end andre børn ved folkeskolens afgangsprøve³. Også børns almene trivsel påvirkes, hos skolebørn og unge ses et statistisk sammenfald mellem sproglige vanskeligheder og graden af social isolation, ensomhed og høj risiko for psykosociale problemstillinger⁴.

Forskelle i tilegnelsen af ordforråd og sprogforståelse hænger bl.a. sammen med genetik, køn, kultur, socioøkonomisk status, sundhed og stress. Man ved fx, at forældres uddannelse har sammenhæng til børns sproglige udvikling⁵ og at børn af forældre på overførselsindkomst klarer sig dårligere sprogligt⁶. Sprogudviklingen hænger også sammen med såvel kvaliteten som kvantiteten af den kommunikation og de sproglige input barnet oplever i det daglige helt fra den spæde start. Barnet lærer sprog ved at høre sprog fra og interagere med andre mennesker. Læringen er derfor dybt afhængig af de nære omgivelser⁷.

¹ SFI notat gengivet i Egmont Rapporten 2016, s. 10 samt Hart, B., & Risley, T. R. *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Paul H Brookes Publishing, 1995.

² Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet: *Børns tidlige udvikling og læring i dagtilbud. Analyser af 0-6-årige børn i dagtilbud. Videnspublikation til kommuner*. Udviklingsprogrammet Fremtidens Dagtilbud, 2016 s. 10.

³ SFI notat gengivet i Egmont Rapporten 2016, s. 9.

⁴ Pia Thomsen: *Skal vi lege? – om legen og venskabs betydning for små børns sprogudvikling*, UCC 2018,

⁵ Ibid.

⁶ Anders Højen, Dorthe Bleses m.fl.: *Børn af forældre på overførselsindkomst: Udvikling af sprog og læsning*, TrygFondens Børneforskningscenter 2020

⁷ Pointe fra oplæg af ekspert i små børns sprog Torkild Østerbye på Centralbibliotekernes temadag om tidlig literacy 2019.

Basal omsorg er ikke nok

Forskningen peger også på, at en god start på livet ikke alene handler om basal omsorg som mad og søvn men også om et tillidsfuldt og stabilt samspil med de nære voksne⁸. Flertallet af danske børn vokser op med stærke læringsmiljøer og med bøger og højtlesning i hjemmet. Men der er også en gruppe, der vokser op med færre muligheder for at blive understøttet kommunikativt, sprogligt og dannelsesmæssigt derhjemme. Børn i familier med begrænsede ressourcer eller i udsatte positioner har ofte ikke de samme muligheder for input, interaktion og dannelsesmæssig prægning i det nære miljø som deres jævnaldrende i andre familier. De børn risikerer at få problemer med at udvikle empati, forstå interaktion og danne relationer.

Manglende samspil kan have konsekvenser, allerede fra børnene starter i dagtilbud. Små børn indgår i børnefællesskaber, som er nonverbale. De relaterer sig til hinanden gennem gestik, lyde og bevægelser. Efterhånden som de bliver ældre, begynder den verbale interaktion. Her risikerer børn, der er sprogligt og kommunikativt bagud, at blive lydløst udelukket fra børnefællesskabet, fordi de ikke kan følge med og spille ind i legens udvikling. De mister både kammeratskaber og vigtige lærings- og øvebaner for udvikling af netop kommunikativ forståelse og sprog⁹. Det danner grundlaget for, at de allerede helt tidligt i livet er bagud på sprog, sociale kompetencer og dannelse.

Bøger som beskyttelsesfaktor

I tillæg er der en skævhed i adgangen til bøger og højtlesning. Sprog kommer ikke med bøger alene, men bøger har ofte en vigtig betydning. Bøger er ideelle til at skabe fælles opmærksomhed mellem voksen og barn, som er grundlæggende for, at barnet lærer sprog¹⁰. Man ved, at bøger og kulturel kapital har afgørende betydning for uddannelse, beskæftigelse og succes i livet¹¹. Kommer man fra hjem med bøger og højtlesning, bruges de ofte til at samtale, til fælles oplevelser og giver dermed ikke kun et ordforråd. Det giver også interaktive og kommunikative kompetencer. Undersøgelser viser, at børn, der får læst højt derhjemme, og som har bøger til rådighed i hjemmet, får et kæmpe forspring i forhold til børn fra hjem uden bøger, og hvor der ikke er tradition for at læse¹². Det er derudover dokumenteret, at børns baggrund og socioøkonomiske status har betydning for deres læsevne¹³. Og at børn fra hjem, hvor bøger ikke er normen, har lavere læsekompetence

⁸ Se artikel med psykologiprofessor Charlotte Ringsmose i Egmont Rapporten 2016, s.14-19 samt Pia Thomsen: *Skal vi lege? – om legen og venskabets betydning for små børns sprogudvikling*, UCC 2018, s. 93.

⁹ Pia Thomsen: *Skal vi lege? – om legen og venskabets betydning for små børns sprogudvikling*, UCC 2018, s. 87-89.

¹⁰ Se fx denne video fra Københavns Kommunes børnebibliotek
<https://www.facebook.com/watch/?v=275568681272711>

¹¹ Sociolog Mads Jæger i artikel i Kristeligt Dagblad: Hver femte dansker læser aldrig bøger
Kristeligt Dagblad, 11-03-2017.

¹² Sprogforsker Justin Markussen-Brown til LSF 2016 <https://www.lfs.dk/11683>

¹³ PISA 2018 s. 12.

end børn fra hjem med flere bøger¹⁴.

Men den danske læsekultur er generelt udfordret, og læselysten hos børn og unge er dalende¹⁵. Danmarks Biblioteksforening og en bred kreds af partnere gav i 2019 deres bud på en ny national læsestrategi for børn og unge¹⁶, som dog ikke fik større gennemslagskraft. Ser man på en af de allermest udsatte grupper: de anbragte børn og unge, viser undersøgelser, at lystlæsning både øger uddannelsesfrekvensen, der er den største beskyttelsesfaktor mod udsathed som voksen, og bidrager til at skabe et frirum i hverdagen. Lettilgængelig adgang til alders- og tidsvarende bøger øger læsefrekvensen, og anbragte unge, der har fået læst højt som børn, fremhæver desuden højtlesning og bøger, som noget de forbinder med sjældent oplevet nærvær og kvalitetstid med voksne¹⁷.

Manglende tilgængelighed af bøger

Sprogeksperter peger på, at danske dagtilbud har en unik mulighed for at bidrage til at udligne et ulige udgangspunkt og skabe et miljø, som kompenserer børn med ringere forudsætninger¹⁸. Desværre peger den nationale undersøgelse af læringsmiljøkvalitet i børnehaver 2020 på, at der er for få bøger tilgængelige for børn i børnehaven, og at personalet i næsten halvdelen af børnehaverne ikke læser højt eller inddrager bøger i deres aktiviteter med børnene¹⁹. Det er på trods af, at det er dokumenteret at netop højtlesning har sprogstimulerende effekt²⁰. Ydermere peger forskning på, at udvalget af billedbøger i Skandinavien generelt er præget af ældre bøger, og at udvalget i daginstitutioner er tilfældigt og ikke resultat af faglige drøftelser blandt personalet²¹.

¹⁴ Progress in International Reading Literacy Study 2016 s.18-19

¹⁵ Se fx https://kum.dk/fileadmin/Bogpanel/Pejlemaerker_i_aktuel_forskning_om_laesning.pdf eller <https://www.fremtidensbiblioteker.dk/brn-og-unges-lsekultur>

¹⁶ <https://nationalstrategi.dk/en-staerk-laesekultur-hos-boern-og-unge-oplaeg-til-en-national-laesestrategi/>

¹⁷ SUS og VIVE gennemførte i 2020 to analyser for Egmont Fonden om anbragte børn og unges lystlæsning <https://www.sus.dk/wp-content/uploads/2020/09/registeranalyse-vive.pdf>

¹⁸ Sprogforsker Justin Markussen-Brown til LSF 2016 <https://www.lfs.dk/11683>

¹⁹ EVA: National undersøgelse af læringsmiljøkvalitet 2020, pixi:

file:///Users/ahm/Downloads/8135_EVA_PIXI_1_Kvalitet_i_kommunale_b%C3%B8rnehaver_web.pdf

²⁰ Se fx <https://www.videnomlaesning.dk/media/1495/17.pdf>

²¹ Pointe fra artikel af den norske børnesprog- og litteraturforsker Anne Marie Øines <file:///Users/ahm/Downloads/3093-Article%20Text-12753-1-10-20190619.pdf>

Potentialer

På baggrund af kortlægningen, input fra aktører og eksperter på feltet og inspiration indhentet fra de øvrige nordiske lande, hvor særligt Norge er førende, samt England, har vi samlet 11 potentialer. Potentialerne er rettet både mod beslutningstagere, praktikere og den civile og private sektor. Potentialerne skitserer, hvor der med fordel kan sættes ind i arbejdet med at styrke og sprede virksomme tiltag for at støtte små børns sprog, kommunikation, dannelse og læselyst i forhold til at udligne den sociale og læringsmæssige ulighed knyttet til tidlige sproglige vanskeligheder.

Generelt er der et stort potentiale alene i at styrke den samlede nationale indsats omkring små børns sproglige udvikling og læselyst forankret omkring dagtilbud. I forhold til gruppen af børn med ringere forudsætninger er det komplekst og kalder desuden på mere koordineret handling på tværs af sektorområder. Men skal der for alvor skabes forandringer i større skala, kræver det realisering af nye typer ressourcer. Der er et uudnyttet potentiale i at udvide og styrke det samlede økosystemet af aktører og nytænke roller og ikke mindst samarbejder på tværs. Hverken den høje pædagogiske faglighed, den bibliotekariske faglighed, social- og sundhedsfaglighederne, forældrene eller civilsamfundet kan løfte opgaven alene. Der er ikke brug for én løsning, men for mange løsninger.

De 11 potentialer er:

12. Udnyt dagtilbuds unikke rolle bedre
13. Sørg for børnelitteratur af høj kvalitet i alle daginstitutioner
14. Understøt en bredere tilgang til tidlig literacy, særligt på pædagoguddannelserne
15. Etabler samarbejde med sundhedsaktører om tidlig opsporing og forældreinddragelse
16. Styrk bøgernes og højtlesningens rolle på socialområdet
17. Styrk frivillighed og civilsamfund
18. Hold fokus på forankring og bæredygtighed
19. Stil bøger på flere sprog og med forskellig repræsentation til rådighed
20. Få mere ny børnelitteratur ud at leve
21. Uddan æstetiske vejledere i daginstitutionerne
22. Skab en stærkt national læseforening

#1: Udnyt dagtilbuds unikke rolle bedre

Danske dagtilbud har en unik mulighed for at bidrage til udligning af sociale og læringsmæssige forskelle, da de allerfleste børn indskrives i dagtilbud. Flere danske forskningsprojekter viser, at det rykker noget hos *alle børn* at arbejde fokuseret med sprogarbejde i dagtilbud. Blandt andet på baggrund af arbejdet med den styrkede

pædagogiske læreplan har flere kommuner i øjeblikket stort fokus på efteruddannelse på området (eksempelvis Bornholms og Brøndby Kommuner), men som EVA's seneste undersøgelse af kvalitet i dagtilbud understøtter, er der stadig markante forskelle i det pædagogiske kompetenceniveau og adgangen til bøger i kommuner og dagtilbud. Når indsatsen for alle børn løfter børn i både udsatte og ikke udsatte positioner, er der et stort potentiale i fra nationalt hold at sikre både tilstrækkelige pædagogiske kompetencer indenfor sprogudvikling og tilgængelighed af bøger i dagtilbud over hele landet.

Der kan desuden være potentiale i at se bredt på ressourcepersoner rundt om børnene, når der skal skabes et godt miljø for tidlig sprogstimulering. Ressourcepersoner kan foruden nære voksne i barnets liv, frivillige m.fl. også være søskende eller ældre børn – gennem dialog med bedre sprogbrugere skabes sproglig udvikling. I et eksempel fra Holstebro Kommune agerer børn i 4. og 5. klasse læsevenner for børn i den lokale daginstitution. Denne form for barn-til-barn-interaktion kan der være et stort potentiale i at udvikle, da der kan være gavnlige effekter for både højtleser og lytter.

#2: Sørg for børnelitteratur af god kvalitet i alle daginstitutioner

Der er potentiale at sætte ind overfor det mangelfulde udbud og kvaliteten af børnelitteratur i dagtilbud. Bogsamlinger består ofte af mainstreambøger (Disney), klassiske værker (Halfdan Rasmussen) og med et fravær af bred adgang til ny litteratur, som børnene kan spejle sig i. Derudover er bøgerne ikke nødvendigvis tilgængelige for børnene, men står ofte gemt væk på en hylde, som børnene ikke kan nå. Der udkommer mange gode danske børnebøger af både høj kunstnerisk og litterær kvalitet. Men de sælges i meget små oplag, og ikke mange børn, får adgang til dem.

På den baggrund kan det forhåbentlig bidrage til forandringer, at der her i foråret 2021 er afsat 25 mio. kr. til et bredt nationalt initiativ, der har til formål at understøtte og stimulere netop børns adgang og lyst til litteratur bl.a. i dagtilbud²². Med inspiration fra fx Norge (se særskilt afsnit om Norge) og et dansk initiativ som fx Biblioteksbornehaver i Svendborg er der potentiale i at oprette biblioteker/bøger i hyldemeter ude i institutionerne med et alsidigt og opdateret udvalg af billed- og børnebøger, der løbende vedligeholdes. Studie viser, at alene tilgængeligheden og store mængder af bøger, kan styrke børns sprog. Kvalitetsbøger i mængder giver bøgerne en større rolle i institutionernes hverdag og kan være med til at opdyrke en bogkultur i institutionen.

#3: Understøt en bredere tilgang til tidlig literacy, særligt på pædagoguddannelsen

Der er yderligere potentiale i at arbejde specifikt med fokus på forskelligartede metoder til, hvordan pædagog- og pædagogassistent-uddannelser og efteruddannelser rustet de studerende til deres kommende arbejde med småbørns sprog og kommunikation. Det er

²² <https://kum.dk/aktuelt/nyheder/nye-ordninger-loeften-livemusikken-og-boerne-og-ungelitteraturen>

særlig aktuelt i relation til den igangværende evaluering af pædagoguddannelsen. Der kan med fordel lægges et eksplicit fokus på børnelitteratur, som i øjeblikket er tilnærmelsesvist fraværende på pædagoguddannelsen. Samt fokuseres på kunst og kultur, som literacyudviklende virkemidler med en selvstændig værdi udover sprogpotentialitet. Kortlægningen viser en tendens til fokus på sproget som en teknisk færdighed, hvilket kan forklare, at der kun identificeres få tidlige literacy-initiativer, der italesætter et sprogudviklende fokus med kultur i centrum. Undervejs i arbejdet med kortlægningen har vi været i kontakt med kulturprojekter, der distancerer sig selv fra at være sprogunderstøttende af frygt for at blive anset som en del af ovenstående mere tekniske tendens, og dermed underkende deres bredere mål om udvikling af sociale kompetencer og almen dannelse.

#4: Etabler samarbejde med sundhedsaktører om tidlig opsporing og forældreinddragelse

De fleste tidlige literacy-initiativer er henvendt til børn i 3-årsalderen, i forbindelse med overgangen til børnehaven og gennemførelsen af nationale sprogtest, samt i 5-6+ årsalderen, hvor der sættes ind med et skoleforberedende fokus. Det betyder, at feltet samlet fremstår med et mindre tydeligt fokus på den helt tidlige socioemotionelle interaktion og kommunikation, som er en grundlæggende forudsætning for sprogets udvikling. Det sker på trods af, at forskning peger på, at den største menneskelige og samfundsøkonomiske gevinst nås ved at sætte ind så tidligt som muligt, og helst inden for barnets første tre leveår.

Af kortlægningen fremgår det, at få aktører arbejder med tidlig literacy på det helt tidlige stadie målrettet 0-1-årige børn. Det kan hænge sammen med, at der er få touch points med forældre i det første år, inden barnet starter i dagtilbud. De touch points der er, vil være af sundhedsfaglig karakter som hospitalet, den praktiserende læge og sundhedsplejen. Derfor ligger der et potentiale i at engagere eller involvere denne gruppe af fagpersoner i forhold til at igangsætte og aktivere forældre til at have fokus på literacy helt fra barnet er spæd.

Der er potentiale i at udvikle en model, der tidligt og systematisk opsporer og inddrager udsatte forældre i det sprogudviklende arbejde. Forældre kan fx inddrages:

- på fødegangen
- gennem sundhedsplejen
- gennem den praktiserende læge
- gennem tandlægen

I Grønland bruger de fx alternative kanaler til at inddrage forældrene tidligt. Der er i 2019 udviklet en børnebogsserie med tilhørende forældrehæfter (MANU), der på sigt skal uddeles på fødegangen til alle nybagte forældre. Der er få steder i kortlægningen, hvor sundhedsplejen og tandlægen tænkes ind i samarbejde på tværs, mens hospital og

praktiserende læge ikke fremgår som en aktør i nogle af indsatserne. Få danske kommuner er dog i gang. I projekt Sproggaven i Silkeborg uddeles boggaver til børn i 8-måneders- og 24-månedersalderen gennem sundhedspleje og tandlæge. Således er der aktiveret ressourcer i de møder, familien har med det etablerede sundhedssystem, hvilket med fordel kunne udbredes. Der er flere eksempler fra udlandet på involvering af sundhedsplejen i tidlig opsporing af udsatte forældre, fx Läsgåva (Finland), Bogstart (UK, Norge, Sverige)).

#5: Styrk bøgernes og højtlesningens rolle på socialområdet

Skal der skabes varige forandringer for de mest udsatte og sårbare grupper er der behov for at styrke brobygning og samarbejde mellem socialområdet, det pædagogiske område og kulturen. For nogle småbørnsfamilier i udsatte positioner er sårbarheden udtalt, og familierne befinder sig i en decideret krise. Det vil ikke nødvendigvis give mening at møde disse familier med en enkeltstående indsats om mere dialog og højtlesning i hjemmet, da de har større udfordringer at kæmpe med. Men når man ved, at bøger og læsning bidrager til trivsel og frirum og styrker vejen mod uddannelse for de allermest sårbare børn og unge, er der alligevel potentiale i at finde veje til, at bøger og højtlesning tænkes ind i støttetilbud og foranstaltninger på socialområdet: At tidlig literacy fx indgår som en integreret del af en helhedsorienteret familieindsats, at bøger og højtlesning tænkes systematisk ind i fx forebyggende foranstaltninger, at det bliver en naturlig del af det at være plejefamilie mv.

Flere mindre civilsamfundstilbud har allerede dette fokus, som kan inspirere til mere omfattende indsatser. Læs for Livet arbejdet målrettet for at adgang til litteratur og læseoplevelser for anbragte børn og unge. Læseforeningen tilbyder en tilgang til at række ud og inkluderer udsatte i de læsende fællesskaber, de oftest står udenfor. HOME-START Familiekontakt arbejder på frivillig basis ved at supplere deres hjælp med et Bogorme-koncept. Et mål kan også være at skabe en stærkere forbindelse mellem de sociale og de kulturelle organisationer, så flere bidrager til at støtte små børn i mindre ressourcestærke familier.

#6: Styrk frivillighed og civilsamfund

Dagtilbuddenes rolle i udligningen af ulighed i sproglige færdigheder er unik, når det kommer til nå mange børn. Men der er et uudnyttet potentiale i skabe og understøtte landsdækkende civilsamfundsindsatser, der kan ramme børn og deres familier særligt uden for institutionelle rammer og potentielt kan nå barnet og familien, før barnet indskrives i dagtilbud. Som skitseret til sidst i denne rapport er der i andre dele af Skandinavien et bredt og velfungerende samarbejde med civilsamfundet om støtte til sprog, bøger og læsning på 0-6-årsområdet. I Danmark er samarbejdet med civilsamfundet på området er mere sporadisk og i nogen grad præget af tilfældighed.

Potentialet i at inddrage civilsamfundet yderligere, når det kommer til at skabe tidlig

literacy-initiativer, gælder særligt i arbejdet med børn i udsatte positioner. Som beskrevet ovenfor findes der flere mindre civilsamfundstilbud med dette fokus. Det kan gælde både ift. at inddrage frivillige i etablerede institutionelle rammer inden for dagtilbud og bibliotek, sådan som det eksempelvis foregår flere steder med frivillige læsevenner, men også direkte gennem tilbud om højtlesning, tidlige hjemmebesøg, hjælp til inspiration om sprog og bøger i bogfremmede miljøer m.m. Der er også et potentiale i at styrke frivilligbaserede tilbuds mulighed for at arbejde indirekte med tidlig literacy gennem et fælles tredje, så tilbuddet tager udgangspunkt i lysten til at deltage og udfolde sig.

#7: Hold fokus på forankring og bæredygtighed

Projektrammer om tidlig literacy-initiativer kan være en hindring for at integrere virkningsfulde indsatser i daglig praksis efter endt projektperiode. Derfor har flere kommuner understreget, at der ligger et potentiale i at anvende eksisterende strukturer og eksisterende institutioner i kommunen, fremfor at i gang sætte nye projekter. Eksempelvis har Gladsaxe Kommune igangsat et nytænkende tidlig literacy-initiativ for førskolebørn, der foregår i et samarbejde mellem dagtilbud, bibliotek og musikskolen. De tre aktører har skabt initiativet i samspil. Finansieringen af initiativet foregår gennem samarbejdsparternes driftsbudgetter for at sikre projektets bæredygtighed. I de mange forskningsprojekter kan der også med fordel fokuseres på implementeringsdelen som en integreret del, så de involverede parter ikke bagefter står med en opgave, der ikke kan løftes.

#8: Stil bøger på flere sprog og med forskellig repræsentation til rådighed

Flere af de sprogunderstøttende initiativer i kortlægningen har fokus på sproglige udfordringer hos flersprogede børn. I aktiveringen af deres forældre er der et potentiale i at udvikle initiativer med anerkendelse af modersmål som en ressource i understøttelse af barnets indlæring af dansk.

Eksempelvis har svenske Bokstart materiale tilgængelig til forældre på 25 forskellige sprog. I Danmark er modersmål prioriteret i begrænset omfang i initiativer. Det grønlandske bogprojekt Manu for småbørn har udviklet en tosproget bogserie, hvor både børnebog og forældrelæsevejledning står på både dansk og grønlandsk. Her kan forældre læse højt på modersmål og andre (fx pædagoger) kan læse samme historie højt på dansk. Det kan skabe en synergi mellem hjem og dagtilbud samt understøtte barnets sprogudvikling i en flersproget kultur. Manu har ligeledes fokus på repræsentation. Læseren møder en grønlandsk pige som hovedperson – og ikke en dansk, hvilket har været et nybrud i tilgængelig børnelitteratur i Grønland.

Både repræsentation og tilgængelighed på modersmål kan være med til at understøtte læselyst – både hos børn og deres forældre. Et engelsk studie har vist en mangel på

repræsentation af bl.a. etniske minoriteter i engelsk børnelitteratur. Det kan gøre det svært for børn at relatere til litteraturen og dermed være en barriere for tidlig literacy.

Det er nærliggende at antage, at mangel på repræsentation også gør sig gældende i Danmark. Derfor kunne der være et potentiale i at udvikle et samarbejde mellem fx forfatterforeningen, forlagsbranchen, biblioteksforeningen og boligsociale enheder, om at skabe ny børnelitteratur med alsidig repræsentation og få denne ud og tilgængelig blandt børn med anden etnisk baggrund end dansk og deres forældre.

#9: Få mere ny børnelitteratur ud at leve

Studier viser, at valget af børnelitteratur er knyttet tæt op på egen forståelse af, hvad det vil sige at være barn. Derfor vælger pædagoger og forældre ofte bøger ud fra, hvad de selv havde gode oplevelser med som barn. Børn har imidlertid også behov for at spejle sig i bøger, der er skrevet nu, og som afspejler samfundet og kulturen, som den ser ud i dag. Derfor er der også et stort potentiale i at skabe øget opmærksomhed på ny børnelitteratur og få bøgerne ud via mange forskellige kanaler.

Konkret ide:

I et samarbejde mellem Naturvejleder-foreningen, KU, DR Ramasjang og Nordea-fonden er det fx lykkedes at gøre maj til landsdækkende krible krable-måned med fokus på at gå på opdagelse efter smådyr i den nære natur. Med inspiration fra Krible Krable-projektet kan der tænkes noget lignende på børnelitteraturområdet:

En landsdækkende bogslugermåned i et samarbejde mellem daginstitutioner, DPU, biblioteksforeningen, forlagsbranchen, forfatterforeningen, DR Ramasjang og fonde. En måned, hvor bibliotekarer og forfattere landet over udbyrder kurser og workshops i ny litteratur for pædagoger og børn i dagsinstitutioner. Mens DR Ramasjang dedikerer den sidste uge i måneden til bogslugeruge, hvor tv og spil i DR App er fokuseret på historiefortælling, børne- og billedbøger.

For at skabe fokus på bøger hele året kan der også oprettes en bogslugerpris, hvor børn fra 3-6 år nominerer og kårer årets bogslugerbog blandt nye billed- og børnebogsudgivelser. Daginstitutionerne tilmelder sig som bogslugerjury. Bøgerne læses i løbet af året og kåres ved en prisuddeling den sidste dag i bogslugermåneden. Uddelingen sendes live på DR Ramasjang.

#10: Uddan æstetiske vejledere i daginstitutioner

På skoleområdet findes læsevejledere, der lokalt på skolerne inspirerer, koordinerer og vejleder i skolens arbejde med udvikling af sprog- og læseudvikling. Der kan være et potentiale i at fokusere på en tilsvarende funktion i dagtilbud eksempelvis i form af uddannelse af æstetiske vejledere. De kan arbejde med at få æstetiske virkemidler ind i institutionerne bl.a. med fokus på sprogudvikling og betydningen af kunst og kultur i udviklingen sociale kompetencer samt forståelse af sig selv, hinanden og omverdenen.

Således vil den abstrakte og kulturelle tilgang til sprogudvikling i daginstitutionerne blive styrket og tjene som eksempel på alsidige måder at arbejde med tidlig literacy i dagtilbud. P.t. er det kendetegnet ved strukturerede og systematiske læse-koncepter.

#11: Skab en stærk national læseforening

I England, Norge og Finland findes stærke nationale læseforeninger, hvis hovedformål er at understøtte læsning for alle aldersgrupper og samfundslag. Foreningernes formål er at bidrage til, at alle i samfundet opnår tilstrækkelige læsefærdigheder til at kunne færdiggøre en uddannelse, samt at alle får muligheden for at opleve værdien og glæden ved læseoplevelsen i sig selv.

Foreningerne lykkes med at igangsætte og drive store landsdækkende læse- og sprogunderstøttende initiativer og indgår i samarbejde med andre organisationer om initiativerne (se internationale caseeksempler bagerst i rapporten). Foreningernes størrelse og kapacitet gør det muligt at arbejde med både innovative og langsigtede initiativer samt nå en alsidig målgruppe af både udsatte og ikke udsatte børn og unge.

Der vil være et stort potentiale i at skabe en tilsvarende stærk dansk national læseforening med volumen efter norsk eksempel gennem stærkt samarbejde mellem fx forlagsbranchen, forfatter- og biblioteksforeninger, Nationalt Videncenter for Læsning, offentlige styrelser (Slots- og Kulturstyrelsen, Socialstyrelsen, Styrelsen for Forskning og Uddannelse) samt almennyttige fonde o.a., som kan være med til at sikre et bredt og omfattende engagement for læsning i befolkningen generelt og med særligt fokus på børn og unge.

Om kortlægningen

Kortlægningen baserer sig på 77 danske initiativer med fokus på tidlig literacy – det vil sige initiativer, der handler om at styrke sprog og sproglig udvikling hos småbørn i alderen 0 til 6 år. Nogle af initiativerne er igangværende, en del er afsluttede. Rapporten giver derfor ikke et nøjagtigt billede af, hvilke initiativer der eksisterer lige nu, men peger på karakteristika og mønstre på området.

Kortlægningen inkluderer initiativer, der selv angiver sprog og sprogudvikling som et primært udviklingsområde. Initiativer med bredere sprogunderstøttende sigte, fx babysalmesang, børnelitteraturfestivaler, projekter om kunst og kultur i dagtilbud o.l. indgår ikke, selvom de også har et stort sprogudviklende potentiale. Kortlægningen indeholder også få initiativer, som henvender sig til børn over 6 år. Disse er med, når metoden og/eller resultaterne er særligt interessante.

Det er af praktiske og ressourcemæssige årsager ikke muligt at identificere og inkludere samtlige initiativer om tidlig literacy. Der kan derfor findes yderligere gode og relevante initiativer, som ikke er med i denne rapport. Se yderligere i afsnittet bagerst i rapporten 'Sådan er kortlægningen blevet til'.

Tidlig literacy

Literacy er kompetencen til at afkode, forstå og anvende bogstaver, tal og andre symboler som et middel til at forstå verden og til at udtrykke os. Kort sagt alt dét, vi kommunikerer med, men med et særligt fokus på talte og skrevne ord og bogstaver. **Tidlig literacy** refererer til børn i alderen 0-6 år og handler om at skabe det bedste afsæt for et barns sprog og sproglige forståelse. Fra 0 til 6 år dannes det sproglige fundament, og perioden er afgørende for barnets fremtidige sproglige trivsel.

Begrebet tidlig literacy anvendes og forstås på flere måder. Sprog skabes i sociale samspil med omgivelserne, og sproglig forståelse handler også om evnen til at afkode andres intentioner og bruge sproget socialt. Tidlig social interaktion og sprogudvikling er derfor tæt forbundne. Sproget er desuden kulturelt betydningsskabende og en central faktor for forståelsen af omverdenen og barnets egen position i den. Kulturel dannelse og sprogudvikling er derfor ligeledes forbundne. Det at understøtte et lille barns sprogudvikling spænder ganske vidt.

Indenfor feltet skelnes mellem en **smal forståelse** fokuseret på at stimulere sproglige kompetencer (ord, udtale og ordforråd) og skriftsprog (at kunne læse og skrive) og en **bredere forståelse** hvor tidlig literacy også rummer det at understøtte opbygningen af interaktive og sociale kompetencer, leg og nysgerrighed og dannelse. Derudover argumenterer forskere for en **meget bred og meget abstrakt tilgang** til tidlig literacy, der ikke italesætter sproget, men tager udgangspunkt i kulturelle tiltag, hvor børn gennem sanseindtryk og kulturelle oplevelser opnår personlig udvikling og dannelse, der bidrager til at udvikle tidlig literacy hos barnet. En uddybende gennemgang af de forskellige tilgange findes i metodeafsnittet bagerst i rapporten under 'Sådan er kortlægningen blevet til'.

Kilde: Nationalt Videnscenter for Læsning <https://www.videnomlaesning.dk/>

Danske initiativer med fokus på tidlig literacy

I det følgende præsenteres kortlægningens fund. Først et afsnit om de overordnede rammevilkår. Dernæst et afsnit om de forskellige typer af initiativer og tendenser på tværs. Endelig et afsnit om målgrupper for initiativerne. For hvert afsnit pointeres en række udfordringer.

Rammer og aktører

Overordnede vilkår

Lovgivningen omkring dagtilbud og biblioteker definerer de centrale rammevilkår for indsatsen omkring børns tidlige literacy i Danmark. Dagtilbud er som en del af deres kerneopgave forpligtede til at understøtte børns sproglige udvikling og i styrkelsen af den pædagogiske læreplan fra 2018 er sprog og kommunikation et af seks centrale temaer²³. Biblioteker er forpligtede til at have en afdeling for børn og fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet. Desuden er sundhedsplejersker som en mindre del af deres opgave forpligtede til at se på kommunikation og interaktion mellem barn og forældre.

Både på kultur- og socialområdet fremmes og understøttes udviklingen af tidlig literacy-initiativer desuden gennem puljer, som løbende og med forskelligt udgangspunkt og fokus udbydes til ansøgning. Således findes puljer både i regi af Slots- og Kulturstyrelsen og Socialstyrelsen. Flere af de almennyttige fonde har også fokus på og stiller ansøgningsmidler til rådighed på området bundet op på deres respektive fundatser. Det gælder blandt andet Egmont Fonden.

En række aktører producerer og formidler i stort omfang faglig viden om tidlig literacy ikke mindst aktualiseret af arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan. Centralbibliotekerne og de enkelte folkebiblioteker stiller knowhow, redskaber og vejledning til rådighed. Og tidlig literacy er et stort og tungt felt i daginstitutionsforskningen med en række dominerende videns- og forskningsinstitutioner bl.a. Aarhus Universitet, Trygfondens Børneforskningscenter, Nationalt Videnscenter for Læsning.

Udførende aktører

Kommunerne er ansvarlige for, at de overordnede lovgivningsmæssige rammer udmøntes konkret. Arbejdet med tidlig literacy er derfor i praksis oftest forankret lokalt i samarbejde

²³ <https://www.uvm.dk/dagtilbud/paedagogiske-redskaber-og-rammer/den-styrkede-paedagogiske-laereplan>

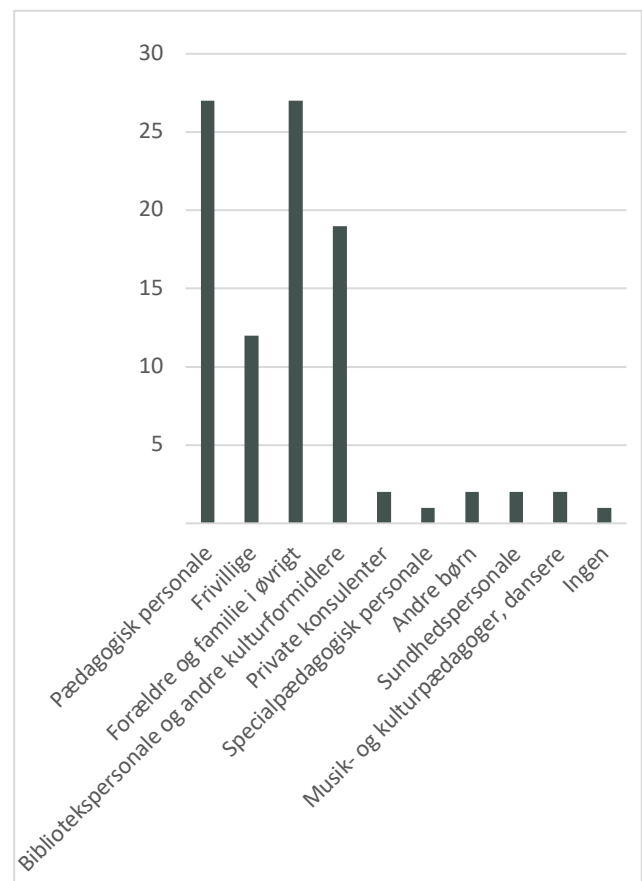
med daginstitutioner og til en vis grad biblioteker som hovedaktører.

Pædagogisk personale og bibliotekarer driver aktiviteter

Hvis man ser isoleret på, hvem der udfører de konkrete tidlige literacy-aktiviteter med børnene, er det overvejende pædagogisk personale i dagtilbud og forældre. Se figur 1. Familiens tilsyneladende store rolle afspejler oftest, at forældre blot opfordres til at bakke op om eksempelvis en læseaktivitet derhjemme, så der sker en synergi mellem det sproglige fokus i dagtilbuddet og hjemmet. Relativt få indsatser involverer forældrene mere systematisk og målrettet. I ca. en tredjedel af de kortlagte initiativer i denne rapport er bibliotekarer og andre kulturformidlere udførende aktører.

Andre kommunale aktører spiller mindre roller

Andre kommunale aktører med ansvar på området deltager sjældent i initiativerne. Sundhedsplejerskernes rolle er i praksis begrænset, da særskilt opmærksomhed på sprog ikke fylder meget i deres arbejde. Der er relativt få besøg hos de fleste familier. Familier med særlige behov får flere hjemmebesøg, men her er der ofte tale om komplekse sociale udfordringer, så et sprogligt fokus ikke nødvendigvis prioriteres. I kun 2 ud af de 77 kortlagte initiativer er sundhedspersonale udførende aktør. Her er der tale om sundhedspleje og tandlæger. Den kommunale PPR's rolle (Pædagogisk-Psykologisk Rådgivning) er rammesat indenfor forskellige lovgivninger. PPR leverer i praksis rådgivning og vejledning til både dagtilbud og forældre til børn med forskellige læringsmæssige og trivselsmæssige udfordringer, herunder tilbud om tale-høre pædagogisk bistand. Men tilbud gives som oftest individuelt ved identificerede specifikke sproglige udfordringer. PPR indgår derfor i ganske begrænset omfang som samarbejdspartner i tidlige literacy-initiativer.

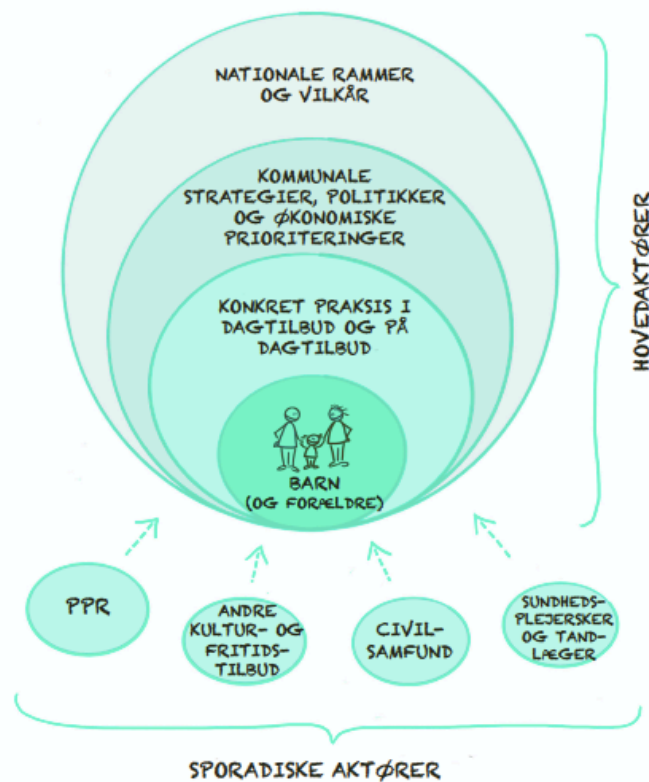
Figur 1: Udførende aktører

Sporadisk samarbejde med andre aktører

Samarbejdet på tværs mellem aktører med en lovpligtig og ikke-lovpligtig rolle er sporadisk, både hvad angår omfang af samarbejdet og geografisk spredning af initiativer. Det gælder fx samarbejder mellem biblioteker og boligsociale organisationer og samarbejder, hvor civilsamfunds-organisationer engagerer frivillige oplæsere i dagtilbud.

Frivillige er udførende aktører i 15 ud af 77 initiativer. Selvom professionelle kulturformidlere og frivillige som udførergruppe viser sig antalsmæssigt ret ens, er det vigtigt at understrege, at dette ikke siger noget om udbredelsen af initiativerne – altså hvor mange børn indsatserne rammer. De frivillige initiativer i kortlægningen er ikke landsdækkende og er ofte mindre og ganske lokalt afgrænsede indsatser.

Skitse over aktører i tidlig literacy 'økosystemet':

Udfordringer på tværs – betydningen af områdets rammevilkår

► Der er store lokale variationer

Der er store forskelle i, hvordan lovgivningen tolkes og praktiseres på tværs af kommuner. Nogle kommuner prioriterer området højt og har fx en eksplicit og fokuseret strategi for sprog og læsning for de mindste børn. En strategi, der involverer en bred sammensat aktørgruppe af bl.a. dagtilbud, socialpædagogisk personale, sundhedsprofessionelle og biblioteker. Andre kommuner lader det være op til de enkelte institutioner at fortolke lovgivningen, hvilket betyder, at der er stor forskel på, hvordan institutionerne omsætter lovgivning og strategier til arbejdspraksis.

Denne tendens understøttes bl.a. af Dansk Evalueringsinstituts (EVA) undersøgelse af kvalitet i dagtilbud fra 2020, som viser, at der i praksis er stor variation i kvaliteten af det

sprogunderstøttende arbejde. Samtidig påpeger undersøgelsen, at arbejdet med sprog og literacy kun i en fjerdedel af børnehaverne kan karakteriseres som værende af god kvalitet²⁴.

► Projektfinansiering giver manglende bæredygtighed

Finansieringsmekanismerne i forhold til at styrke arbejdet på området resulterer i den velkendte 'projektliggørelse' og de udfordringer, der knytter sig hertil. Initiativer bliver til i udviklingsprojekter, typisk over en årrække med ekstern finansiering fra fonde eller puljer. Når ekstra ressourcer, som tilføres med udviklingsprojektet, ophører, er det ofte en udfordring at fastholde nye metoder eller tilgange. Det kan både være et ressourcespørgsmål i forhold til finansiering af drift, og et spørgsmål om fejl i implementeringen, hvor indsatsen ikke længere gives på den korrekte måde og derfor mister sin virkning. I et udbredelsesperspektiv kan der også være økonomiske barrierer, fx i form af nødvendige investeringer i udviklede programmer og materialer samt kompetenceudvikling. Det kræver ofte en kommunal prioritering af midler, som ikke altid er mulig at opnå. Det forstærker det generelle billede af en ujævn udbredelse af initiativer.

► Viden spredes med en vis tilfældighed

Udviklingen og anvendelsen af viden er også præget af de ovenfor skitserede udfordringer med projektrammer og lokale prioriteringer. Viden er bredt tilgængelig. Men om denne viden kommer i anvendelse, afhænger ofte af, om der er en kommunal strategi på området og/eller om kommunale institutioner indgår som del af forsknings- eller udviklingsprojekter, og om de udviklede initiativer, metoder mv. videreføres bredere i kommunen.

I de projekter, hvor videns- og forskningsinstitutioner samarbejder med praksisfeltet, sker der ofte en hurtig og ganske omfangsrig overlevering af viden. Det bidrager til en vidensmæssig skævhed på området. Samarbejderne opstår med en vis tilfældighed, alt efter kontakflader og interesser hos initiativtagerne og fagligt overskud, ressourcer og prioriteringer i kommuner og dagtilbud. Det betyder, at der både hvad angår vidensniveau og støtte til at omsætte viden også er store forskelle mellem de enkelte kommuner, de enkelte daginstitutioner og dermed i praksis, hvad det enkelte barn møder i sin hverdag.

► Ingen landsdækkende frivillige tilbud

Ingen af de større landsdækkende civilsamfundsorganisationer arbejder specifikt med tilbud i relation til sprog og dannelse i aldersgruppen 0-6 år. Røde Kors, Red Barnet m.fl. har lektiecafé-, voksenven- og mentorordninger målrettet ældre målgrupper, men der er få

²⁴ Læringsmiljøkvalitet, national undersøgelse, kommunale børnehaver, EVA 2020: file:///Users/ahm/Downloads/8135_EVA_PIXI_1_Kvalitet_i_kommunale_b%C3%B8rnehaver_web.pdf

initiativer for de mindste børn og deres forældre. Mødrehjælpen uddeler som en del af projekt 1000 dage babypakker med materialer til stimulering af småbørns udvikling og trivsel, herunder sprog. Mindre organisationer som Læs For Livet, HOME-START Familiekontakt og Læseforeningen har aktiviteter på området, som når ud til et relativt begrænset antal småbørn. Og der er et uforløst potentiale for at inddrage og styrke civilsamfundets organisationer yderligere, når det kommer til at understøtte den vigtige tidlige sproglige og socioemotionelle udvikling særligt hos småbørn fra mindre ressourcestærke hjem.

Delkonklusion

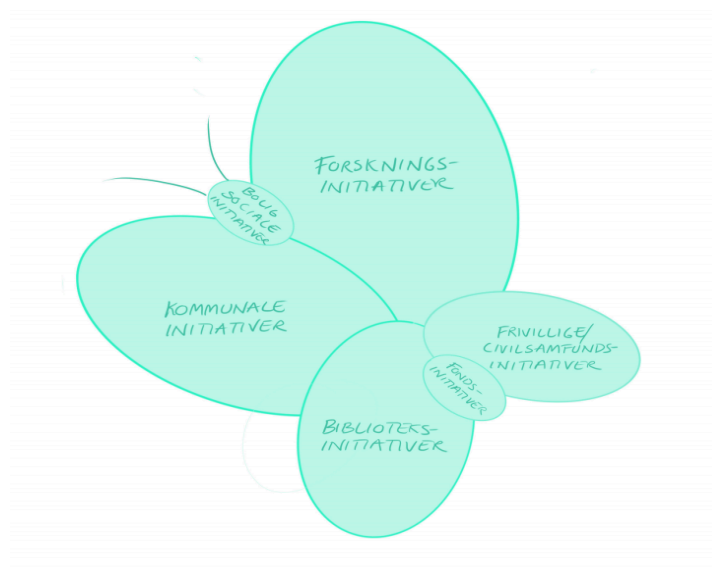
Samlet set er der stor forskel på tilbuddene til små børn med behov for hjælp og støtte til sproglig udvikling og dannelse. Det gælder både adgang til og kvalitet i tilbuddene.

Tilbuddene afhænger i høj grad af, hvor i landet barnet bor. Om hjemkommunen har en småbørnsstrategi, der prioriterer sproglig udvikling og dannelse. Om det lokale bibliotek har aktiviteter på området. Om barnet går i et dagtilbud, hvor man har kapacitet til at sætte intensivt ind, deltage i projektsamarbejder m.m. Eller om barnet bor i et område med nogle af de relativt få frivilligbaserede tilbud og samarbejder om sprogudviklende initiativer.

Hvad består initiativerne i?

Seks fremherskende typer

I kortlægningen har vi identificeret seks fremherskende typer af initiativer med fokus på tidlig literacy, baseret på hvor initiativet er forankret. I bilag 1 findes en oversigt over de i alt 77 initiativer. Skitsen herunder visualiserer et skøn over, hvordan de seks typer er udbredt. Initiativerne kan være forankret og drevet af flere aktører, derfor er kategorierne ikke udtømmende, og de lapper over på flere måder.

Karakteristika og eksempler

Type 1: Forskningsdrevne initiativer

De forskningsdrevne initiativer er en stor del af feltet og foregår typisk i et samarbejde mellem et forskningsmiljø og en eller flere kommuner, hvor udvalgte daginstitutioner efter forskeres anvisninger afprøver metoder eller strategier for det sprogstimulerende arbejde. Forskere følger op og evaluerer.

Det er typisk pædagogisk personale, som udfører aktiviteterne med børnene. Nogle initiativer involverer desuden forældre.

De forskningsdrevne initiativer dækker typisk almenområdet, dvs. fokus på alle børn. Typisk udvikles værktøjer og materialer, som kan anvendes efterfølgende af aktører på feltet. Ofte finansieret af fondsbevillinger, kommunal med-finansiering og statslige puljemidler.

Eksempel

TrygFondens Børneforskningscenters projekt *Fart på Sproget* (2012-2015). Et læringsforløb for ca. 5.500 3-6-årige børnehavebørn i otte kommuner med pædagogstyrede aktiviteter. Projektet havde til formål at styrke pædagogernes arbejde med børns sprogudvikling og dermed at styrke børns sprogtiltagelse.

Type 2: Biblioteksdrevne initiativer

De biblioteksdrevne initiativer deler sig i to kategorier.

En kategori hvor børnehaver, vuggestuer og dagplejere besøger biblioteket med en gruppe børn, og hvor der er arrangeret forskellige sprogudviklende aktiviteter. Nogle forløb er længerevarende og med tilhørende materialer, som også anvendes i dagtilbuddet mellem besøg. Nogle biblioteker tilbyder også at komme ud i dagtilbud med aktiviteter.

En anden kategori er tiltag, hvor familier inviteres ind på biblioteket udenfor dagtilbudsregi til forskellige familieaktiviteter omkring bøger og læsning. Nogle af disse initiativer henvender sig særligt til familier i udsatte positioner. Ofte er der dog en demografisk udfordring, idet initiativer ofte hviler på forældres engagement, og at de selv er opsøgende.

Finansieres ofte af kommunale driftsmidler eller bevillinger fra Slots- og Kulturstyrelsen.

Eksempel

Centralbibliotekernes initiativ *Sprogstart*, et læringsforløb hvor bibliotekspersonale og pædagoger i fællesskab arbejder systematisk med at styrke 3-5-årige børnehavebørns tidlige sprogudvikling. *Albus internationale børnelitteratur festival* finder sted hvert andet år i Aarhus og arrangeres af Aarhus Kommunes Biblioteker. Fokus er på ny dansk og nordisk børnehavelitteratur med besøg fra forfattere og illustratører fra hele verden. Gennem skrive- og tegneworkshops, oplæsninger, kreative workshops og alsidige fortælleaktiviteter oplever børn, forældre og faginteresserede læseglade og nye boguniverser.

Type 3: Kommunale indsatser

Flere større kommunalt drevne indsatser for socialt udsatte har været puljefinansierede bl.a. med fokus på større indsats i hjemmet (fx *Sprog på Forkant i Holstebro, Klub Penalties i fire kommuner*).

Flere kommunalt drevne indsatser i kortlægningen er udløbere af forsknings- eller puljeprosjekter eksempelvis i form af kommunalt fokus på videreførelse af tillærte metoder eller strategisk efteruddannelse af personale. Videreførelse kan også foregå i regi af enkeltstående dagtilbud. Men ved puljefinansierede afprøvninger er implementering af drift ofte en udfordring. Komplekse organisatoriske set-ups vanskeliggør dette.

Der er også eksempler på, at tidlig sprogindsats tænkes ind som en del af en overordnet og målrettet strategi for en tidlig tværfaglig indsats og opsporing af børn og familier i udsatte positioner. Nogle kommuner prioriterer området strategisk og kanaliserer midler til forskellige tidlige literacy- indsatser. Disse kommunalt drevne indsatser er ofte målrettet alle børn, men med en særlig opmærksomhed på børn med et lille sprog. De vil ofte være tilbud, som typisk udføres i institutionerne evt. i samarbejde med biblioteket.

Eksempel

I Silkeborg Kommune uddeles *Sproggaven* ved 8-månedersalderen, som en del af en overordnet og målrettet strategi i mødet med barnet og dets familie.

I Svendborg Kommune agerer et *tværkulturelt team* af sprogpædagoger og sprogeksperter, der i samarbejde med pædagoger i institutionerne kvalificerer det almene og fokuserede sprogarbejde med særligt øje for børn og familier i udsatte positioner.

Andre kommuner investerer kommunalt i programmer, fx Mary Fondens Læseleg (fx *Helsingør*), centralbibliotekernes Sprogstart med systematisk samarbejde med biblioteket (fx *Aalborg*) samt afsætter ressourcer til kompetenceløft af pædagoger (fx *Brøndby* på baggrund af tosprogede) m.v.

Kommuner og dagtilbud anvender desuden forskellige private udbydere af programmer, kurser, værktøjer mm. på tidlig literacy området. Det er fx et værktøj som Sprogtrappen udbudt af Rambøll og Sprog i Samspil udbudt af Sprogklar m.fl. Enkelte af disse er inkluderet i kortlægningen.

Type 4: Frivillige/civilsamfunds-drevne initiativer

Initiativer drevet af civilsamfundsaktører eller i frivilligt regi er ofte kendetegnet ved at være mindre og sporadiske initiativer af meget forskellig karakter.

Der er flere eksempler på initiativer forankret hos civilsamfundsaktører med brug af frivillige som udførende. Frivilligbaserede indsatser kan også være forankret i kommunen. Flere er målrettet børn i udsatte positioner.

Ofte vil de frivilliginitierede aktiviteter foregå i samarbejde med kommuner, fx via dagtilbud, på biblioteker eller gennem et tilbud, hvor en frivillig kommer i hjemmet.

Indsatserne er ofte volumenmæssigt mindre, og foregår måske i en enkelt by eller kommune eller i 2-3 kommuner. Indsatserne er ofte finansieret af fonde eller kommunale driftsmidler.

Eksempel

Frivillige *Læseheste* i Lejre Kommune. Frivillige seniorer læser højt for 2-5-årige børn i vuggestuer, børnehaver og dagplejens legestuer. De frivillige får uddannelse og vejledning i højtlesning og småbørnslitteratur i samarbejde med biblioteket.

Læs For Livet's samarbejde med flere kommuner om adgang til bøger og gode læseoplevelser for børn ml. 0-6 år, der er anbragt i plejefamilier eller bor i familier, som modtager familiebehandling.

Læseforeningens tilbud om læsegrupper for udsatte og sårbare småbørnsforældre (med børn i alderen 0-3 år) i Aarhus Kommune og Syddjurs Kommune mhp. at etablere højtlesningsvaner og at både forælder og barn oplever højtlesningen som en positiv og relationsstærkende situation.

Type 5: Boligsociale initiativer

Boligsociale tidlige literacy-initiativer er en mindre, relativt ny type initiativer. De udspringer typisk af ghettoplanen, der blev vedtaget i 2018. Ghettoen indeholder bl.a. et krav om, at børn fra udsatte boligområder, som ikke er indskrevet i et dagtilbud som etårige, skal have et obligatorisk læringstilbud på 25 timer om ugen.

Fokus er på børn og deres forældre, der bor i udsatte boligområder. Initiativer bygger typisk på brede samarbejder mellem kommune, bibliotek, civilsamfundsorganisationer og den boligsociale helhedsplan.

Der er flere eksempler på, at boligsociale initiativer arbejder med tidlig literacy gennem et fælles tredje som musik, bevægelse e.l.

Eksempel

Biblioteket Bygger Bro på ydre Nørrebro i København kombinerer sansemotorik og sprogudvikling. Biblioteket, et danseinstitut og boligsociale medarbejdere arbejder gennem dans og bevægelse med børns tidlige sprogstimulering. Initiativet er henvendt til helt små børn og deres forældre i to udsatte boligområder.

Sproglegestuer i Brøndby Kommune er et tilsvarende eksempel, hvor det lokale bibliotek og den boligsociale helhedsplan er gået sammen om at skabe et gruppetilbud til småbørnsforældre fra udsatte boligområder. Mor og barn deltager i sprog- og bevægelsesaktiviteter i lokalområdet.

Type 6: Fondsinitierede initiativer

Flere større og mindre fonde i Danmark finansierer forskning såvel som civilsamfunds- og frivilligbaserede indsatser på tidlig literacy-området.

To initiativer i kortlægningen karakteriseres ved at være decideret fondsdrevne, de drives af henholdsvis Mary Fonden og Rockwool Fondens Interventionsenhed. Begge fonde har en atypisk fondsprofil. Mary Fonden finansierer ikke selv projekter men driver sociale projekter i samarbejde med relevante samarbejdspartnere, mens Rockwool Fonden ligeledes igangsætter og driver innovations- og forskningsprojekter i eget hus.

Eksempel

Læseleg er et redskab udviklet af Mary Fonden i samarbejde med forskere, rettet mod pædagogisk personales arbejde med små børns sprog. Kommuner eller institutioner køber adgang til materialet. Der er også udviklet materialer til forældre.

TipsByText er et SMS-baseret program rettet mod forældre til 3-5-årige børn. Forældrene får SMS'er med fakta og tips om sprogstimulering. Afprøvningen af Tips By Text i Danmark drives af Rockwool Fondens Interventionsenhed, og fem kommuner deltog på den måde, at kontakt mellem forældre og Tips By Text formidles via dagtilbud.

Tendenser og udfordringer på tværs af initiativer

► Bøger er omdrejningspunkt men med forskellig funktion

Kortlægningen viser, at der er mange måder at arbejde med tidlig literacy på. Langt hovedparten af initiativerne anvender naturligt nok bøger som omdrejningspunkt. Dog er der en stor forskel på bøgernes funktion på tværs af initiativer.

I sprogstimulerende initiativer bruges bogen typisk som læringsredskab, hvor der arbejdes systematisk og struktureret med udvalgte ord eller bogstaver, der repeteres. I sprogunderstøttende initiativer ser vi i højere grad eksempler på, at bogen danner udgangspunkt for leg, dramatiseringer og andre kulturelle bearbejdnings af historien (eksempler som *Læseleg*, *Sprogkufferten* i Aarhus). Her er formålet at lade bogen være ramme for børnenes refleksioner, dialoger og interaktioner.

Selvom de fleste initiativer tager udgangspunkt i bøger, benytter initiativerne i kortlægningen også andre virkemidler til sprogudvikling, fx:

- Samtale og dialog
- Dans og bevægelse
- Musik, sang og rytmik
- Rim og remser
- Film
- Drama og teater
- Kunst, maleri og tegning
- Leg

- Spil

Der er både eksempler på, at disse virkemidler bruges selvstændigt (fx Sproglegestuer) og i samspil med bøger (fx Læseleg).

► Sprog ses som en teknisk færdighed

Til trods for forskellige virkemidler i initiativer har der de seneste år været en fremherskende tendens til at have fokus på sprogstimulerende initiativer i dagtilbud, baseret på systematiske højt-læsnings-teknikker og fokusord. Her har flere forskningsbaserede projekter (fx SPELL, Vi lærer sprog) været toneangivende og banet vejen for andre programmer og koncepter med dette fokus (efteruddannelse af pædagogisk personale i konceptet, kommunale initiativer osv.).

Flere videnspersoner på området peger på, at der generel er et stort fokus på sproget som en teknisk færdighed i det sprog-pædagogiske arbejde beslægtet med folkeskolens måleretorik og -didaktik og et læseorienteret fokus på sprog. Det kan være medvirkende til, at mere abstrakte og kulturelle tilgange til tidlig literacy ikke har været tæt koblet til de senere års arbejde med sprog og kommunikation blandt de mindste. Den mere instrumentelle tilgang til sprogudvikling ofte båret af voksenstyrede aktiviteter betyder, at der i sprogindsatser ikke altid skabes synergi til og understøttelse af udviklingen af sociale kompetencer og almen dannelse. Bl.a. via børns egen udforskning af sproget gennem leg. Der er en manglende opmærksomhed på og anerkendelse af vigtigheden af barn-barn kommunikationen i relation til sprog²⁵. Det er en udfordring set i lyset af, at børn i udsatte positioner netop kan have særligt brug for støtte til kommunikativ forståelse og sprog i relation til sociale kompetencer og deltagelse i fællesskabet.

► Der er ikke fokus på bogen som litterær oplevelse

Langt størstedelen af de kortlagte initiativer har bogen som omdrejningspunkt for sprogudvikling, men få initiativer har udgangspunkt i bogen som en litterær oplevelse, der i sig selv skaber en værdi hos barnet. Bogen udgør i stedet et middel til læring, som barnet skal tilegne sig sprog igennem. Men litteratur er i lige så høj grad adgang til oplevelser og dannelse. Flere videnspersoner peger på, at den tradition i pædagogikken tidligere har været stærk i Danmark, hvor vi i nordisk sammenhæng var kendt for høj kvalitet i børnelitteratur. Den position har Norge nu overtaget. Det matcher med at bogudvalg og tilgængelighed af bøger i danske dagtilbud halter, som bl.a. dokumenteret i EVA's undersøgelse²⁶.

²⁵ Se fx Annegrethe Ahrenkiel, Laura Ø. Ellenberg og Lars Holm (2020): Det upåagtede børnesprog. En kvantitativ og kvalitativ analyse og diskussion af peer talk i en daginstitution. https://www.videnomlaesning.dk/media/3630/28_lars-holm_laura-oe-eilenberg_annegrethe-ahrenkiel.pdf og Liv Gjems (2018) Barns tilegnelse av tidlig litterasitet i barnehagen i forbindelse med samtaler, lek og lesing https://www.videnomlaesning.dk/media/2413/23_liv-gjems.pdf

²⁶ Se fx uddybende <https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/boeger-fylder-paa-hylderne-boernehaver>

I et nyt studie af nationale policydokumenter omhandlende dagtilbud og pædagogiske uddannelser på tværs af de nordiske lande kritiserer forskere desuden alle de nordiske lande for ikke at lægge vægt på litteratur og læsning i nationale retningslinjer og fremhæver hvordan rammesætningen på tværs af de nordiske lande ikke giver anvisninger for dagtilbuds arbejde med litteratur og højtlesning. Det stiller pædagogerne i en vanskelig situation, hvor de selv må vurdere og bruge deres tillærte faglighed²⁷. En ny undersøgelse viser, at pædagogstuderende ikke oplever at have tilstrækkelig viden om børns sprog og læsning.

I forhold til børn fra mindre ressourcestærke familier er det en udfordring, når man ved at litteratur udvikler kulturel kapital, at højt- og lystlæsning er beskyttelsesfaktorer for udsathed, og at børns baggrund er en faktor for om de møder og introduceres til litteratur eller ej.

► Der er fravær af børnelitteratur på pædagoguddannelsen

Af dialog med førende forskere indenfor pædagogik fremgår det, at det ikke alene er i praksis i daginstitutionerne, at børnelitteraturen har været et underprioriteret fokus i de seneste år. På pædagoguddannelsen spiller billedbøger og børnelitteratur en tilsvarende lille eller fraværende rolle. Ligesom med tendensen til sprog som teknisk færdighed påpeger videnspersoner en sammenhæng til den vægt, der i dag lægges på dagtilbuds rolle som skoleforberedende med fokus på målrettet læring og udvikling.

I bekendtgørelsen om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog fremgår det, at pædagogstuderende skal kunne ”understøtte børns almene kommunikative og sproglige kompetenceudvikling” via faglige midler, mål og metoder, men det fremgår ikke, hvilke metoder pædagogerne skal kende til. Det ovenfor omtalte studie af policy-dokumenter på tværs af de nordiske lande påpeger det bemærkelsesværdige i, at den danske specialisering i dagtilbudspædagogik ikke har større fokus på litteratur og læsning. Det er op til de enkelte uddannelsesinstitutioner at udfylde deres egen studieplan og eksempelvis prioritere undervisning i børnelitteratur. Men ifølge forskerne betyder det i praksis et fravær af børnelitteratur i uddannelserne. Nyuddannede pædagoger kommer dermed ikke ud af uddannelserne med en viden om børnelitteratur og kompetencer, både i forhold til at udvælge litteratur, og til at kunne introducere og formidle den og sikre alle børn deltagelsesmuligheder²⁸. Uddannelsesansvarlige har selv været med til at efterlyse handling²⁹.

²⁷ Se Hilde Dehnæs Hogsnes, Ann-Katrin Svensson, Marianne Eskebæk Larsen og Ulla Damber: *Litteraturens og høytlesnings plass og hensikt i nasjonale policydokumenter for barnehagen og barnehagelærerutdanningen i Danmark, Finland, Norge og Sverige* <file:///Users/ahm/Downloads/3992-Article%20Text-16263-2-10-20210321.pdf>

²⁸ Ibid

²⁹ <https://www.alinget.dk/boern/artikel/opraab-fra-aktoerer-giv-paedagoguddannelsen-sprogpaedagogikken-tilbage>

Delkonklusion

Tidlig literacy-initiativerne har generelt udgangspunkt i bogen som virkemiddel. Der er en tendens til fokus på sproget som teknisk færdighed, med træning af fokusord og voksenstyrede aktiviteter. Det er en udfordring set i lyset af, at børn i udsatte positioner netop kan have særligt brug for støtte til kommunikativ forståelse og sprog i relation til sociale kompetencer og deltagelse i fællesskabet.

I initiativerne er der mindre fokus på bøger som litterær oplevelse, og samtidig kniber det med udvalg af og adgang til bøger i flere dagtilbud. Man ved, at litteratur udvikler kulturel kapital, at læsning er beskyttelsesfaktor, og at børns baggrund har betydning for, om de møder og introduceres til litteratur eller ej. Derfor er det også en udfordring i forhold til børn fra mindre ressourcestærke familier.

Endelig påpeger flere videnspersoner, at der på pædagoguddannelsen ikke er fokus på introduktion til læsning og anvendelse af børnelitteratur. Nyuddannede pædagoger er derfor ikke i tilstrækkelig grad rustede til at styrke små børn i forhold til sprog og dannelse gennem litteratur og læsning.

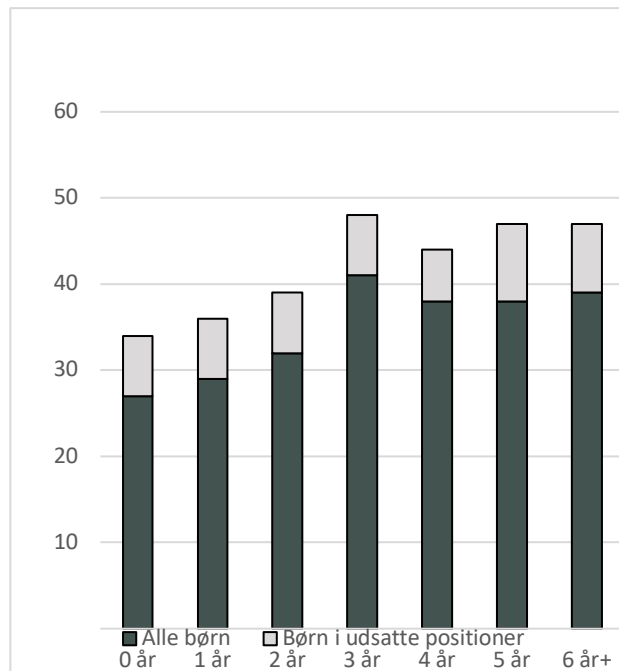
Hvem henvender initiativerne sig til?

Flest initiativer til børn på 3 år - færrest initiativer til de helt små

De fleste initiativer henvender sig til børn omkring 3 år. Herefter kommer initiativer målrettet 5-6-årige. Færrest initiativer henvender sig til de helt små børn og heraf færrest i barnets første leveår.

I barnets første leveår er der for de fleste familier få touch points mellem system og barn/forældre, og de er alle typisk af sundhedsfaglig karakter (fødested, praktiserende læge, sundhedsplejerske). Sundhedsplejersken har et bredt fokus på trivsel, hvor tidlig interaktion og sprog er i fokus, men det står ikke alene og er altid en del af den samlede sundheds- og trivselsmæssige vurdering.

Figuren til højre viser fordelingen af tidlig literacy-initiativer i forhold til alder og målgruppe. I praksis er der ganske få initiativer for børn under 1 år selvom figuren viser et lidt andet billede. Det skyldes blandt andet, at flere initiativer finder sted i regi af dagtilbud, som ofte påbegyndes ved 10-12 måneders alderen. Derudover målrettes flere kommunale initiativer til en bred kategori af børn på 0-6 år, fx som en del af en større politisk strategi.

Figur 2: Antal initiativer fordelt på alder og målgrupperne 'alle børn' og 'børn i udsatte positioner'.

Når barnet tilknyttes dagtilbud (typisk fra 10-12 måneder), sker der et lille ryk i antallet af initiativer for tidlig literacy, på trods af at der stadig foregår relativt få.

En forklaring på, at der er flest initiativer målrettet de 3-årige kan være den lovpligtige screening i 3-årsalderen som kommunen er forpligtet til at udføre³⁰. Derudover starter de fleste børn i 3-årsalderen i børnehave, hvor der er andre forventninger til selvhjulpethed, sprog og kommunikative kompetencer. Dette kan være medvirkende årsag til et øget fokus på tidlig literacy for denne aldersgruppe.

Den næststørste koncentration af tidlig literacy-initiativer findes i aldersgruppen af 5-6+ årige. Det er primært skoleforberedende initiativer for børnehavens førskolebørn. Initiativerne er ofte afgrænsede, intense forløb, der foregår i halvåret/året op til skolestart. Flere skoleforberedende initiativer foregår i et samarbejde mellem daginstitution og biblioteket.

Alle børn er ofte også børn i udsatte positioner

Kortlægningen viser to brede målgrupper for initiativer. En målgruppe af 'alle børn' og en målgruppe af 'børn i udsatte positioner'. For alle aldersgrupper ses der en relativt jævn fordeling mellem initiativer målrettet alle børn og børn i udsatte positioner. Se figur 3.

Når målgruppen er alle børn er det typisk børn, der i den almene indsats stifter bekendtskab med tidlig literacy-indsatser i dagtilbuddet, skolen eller på biblioteket (fx programmer eller indsatser som SPELL, Fart på sproget, Bibliotekernes Sprogspor). Godt tre fjerdedele af initiativerne er målrettet alle børn. Hver fjerde indsats er direkte målrettet udsatte børn. Udsatte kommer særligt i fokus i førskoleindsatser. Flere af de indsatser, som er målrettet alle børn, beskriver at de med fordel kan anvendes til børn med et lille sprog, med sproglige udfordringer mv. Det gælder fx et program som Læseleg. På den måde kan indsatser for den brede målgruppe også indeholde et fokus på en mere udsat målgruppe, dog uden at italesætte børn i udsatte positioner direkte.

Under-målgrupper

Overordnet er indsatserne for børn i udsatte positioner målrettet forskellige under-målgrupper:

- Tosprogede børn med et lille sprog
- Børn i generel mistrivsel
- Børn, der ikke går i dagsinstitution
- Børn anbragt udenfor hjemmet
- Børn med forældre i en udsat position (unge mødre, enlige forældre, forældre uden uddannelse, forældre uden tilknytning til arbejdsmarkedet)
- Børn, der klarer sig under middel i de nationale sprogvurderinger.

³⁰ Se beskrivelse på <https://www.uvm.dk/dagtilbud/paedagogiske-redskaber-og-rammer/sprogvurdering-og-sprogstimulering>

Langt de fleste initiativer med specifikt fokus på børn i udsatte positioner har en særlig opmærksomhed på tosprogede børn med anden etnisk baggrund end dansk, som oplever udfordringer med et lille sprog. Ligesom for målgruppen 'alle børn' foregår tidlig literacy-initiativer målrettet mere udsatte børn ofte i dagtilbud. Det kan eksempelvis være målrettede pædagogiske initiativer, hvor der i rammer af dagtilbuddet tilbydes en særlig indsats til børn i udsatte positioner/børn med et lille sprog. Derudover findes tidlig literacy-initiativer rettet særligt mod børn i udsatte positioner i boligsociale indsatser, bibliotekstiltag eller i forskellige indsatser rettet mod forældre med besøg hjemmet.

Fokus på børns i udsatte positioner

Seks tilgange

I de kortlagte initiativer kan identificeres seks tilgange til at nå børn i familier med begrænsede ressourcer eller i en udsat position. Flere af tilgangene kan være overlappende, og flere går igen fra almenområdet men har fx en ekstra opmærksomhed inkorporeret, når et barn med et lille sprog identificeres i den store gruppe af børn. Det kan eksempelvis være, at barn og forældre tilbydes en sprogkuffert fra daginstitutionen og indgår i en dialog med dagtilbuddet om, hvordan hjemmet kan understøtte sproglig udvikling.

1. **Sprogkuffert:** Udvalgte samlinger af materialer (bøger, legetøj, vejledninger o.l.) som følger med barnet hjem. Kufferter eller poster med materialer opfordrer, informerer og inspirerer forældre til at læse med deres børn.
2. **Pædagogiske initiativer:** Sprogunderstøttende initiativer i dagtilbuds daglige pædagogiske arbejde. Her er der i nogle tilfælde et særligt fokus på og/eller program for udsatte børn med et lille sprog med højtlesning, øvelser etc.
3. **Frivillige læsevenner:** En frivillig ressourceperson læser højt for eller med et barn eller en gruppe af børn. Der er i varierende grad særligt fokus på børn med et lille sprog. Foregår ofte på bibliotek, nogle steder i dagtilbud.
4. **Forældreinvolvering:** Aktører arbejder målrettet og intensivt med forældres involvering i arbejdet med barnets sprogdudvikling. Her fokuseres på at skabe øget dialog i familien med formålet at skabe en sprogkultur i hjemmet.
5. **Hjemmebesøg:** Ressourcepersoner (PPR, frivillige o.l.) kommer på besøg i hjemmet og viser eksempler på, hvordan man kan læse med sit barn. Formålet er at give konkrete handleanvisninger til forældre samt inspirere til læsning.
6. **Fælles tredje:** Fokus på læring gennem et fælles tredje, hvor sprogdudvikling kommer ind ad 'bagejejen' fx via musik. Foregår ofte uden for institutionelle rammer, men i omgivelser, som familien i forvejen benytter.

Særligt intensiv forældreinddragelse, hjemmebesøg samt mødet om det fælles tredje er udbredte i arbejde med familier i udsatte positioner, som har behov for særlig støtte til at ændre lærings- og sprogkultur i hjemmet. I alle tre tilgange er der fokus på at skabe initiativer, der ser helhedsorienteret på familien og giver konkrete handleanvisninger til forældre, når barnet skal løftes sprogligt og kommunikativt.

Fokus på børns i udsatte positioner

Hvad virker?

Dosis og tilstrækkelighed

På tværs af tilgange til at nå børn i udsatte positioner i arbejdet med sproglig udvikling er det kendt, at især to aspekter er væsentlige. Det er dosis og tilstrækkelighed. Det er altså ikke ligegyldigt, hvor ofte og med hvilken regelmæssighed et barn deltager i sprogunderstøttende aktiviteter. Det er heller ikke ligegyldigt, hvilken kvalitet aktiviteten har.

Mindre grupper og frie hænder

Forskning viser, at fokuserede pædagogiske indsatser i regi af dagtilbud generelt har en stor effekt på samtlige børns sprogudvikling, når indsatsen foregår i mindre grupper, hvor alle børn har mulighed for at blive set. Samtidig viser forskning, at den pædagogiske indsats er særlig effektiv for børnenes sprogudvikling, når den kommer i en tilstrækkelig dosis, og når det pædagogiske personale inden for en teoretisk ramme har frie hænder til at arbejde med sprogudvikling¹.

Indsatser for alle løfter alle

Studier peger på at indsatser for alle børn løfter alle børn – dvs. i både dem i udsatte og ikke-udsatte positioner.

Redskaber til sproghjælp

I flere af de seneste års forskningsprojekter er forskellige variationer af konceptet sprogkufferter anvendt som redskab med stor effekt. Sprogkufferter er en simpel tilgang til at skabe mere fokus på sprog i dagtilbud og i hjemmet. Det virkningsfulde ved sprogkufferter er, at de udgør en struktureret og handleanvisende tilgang, hvor brugeren af sprogkufferten (pædagogisk personale, forældre) kan finde konkrete ting, der understøtter dialog og leg rundt om en bog. Handler bogen om en hund og en bold, findes der konkrete tøjhund og bold i kufferten. Forskning peger på, at fokuseret brug af sprogkufferter har en effekt, både når sprogkufferten alene anvendes i dagtilbud, og når den også anvendes i hjemmet.

Hjemmebesøg til at nå udsatte familier

Arbejdet med familier gennem hjemmebesøg er en tilgang, der i flere tilfælde er anvendt for at nå familier i udsatte positioner. I blandt andet Holstebro Kommune er der positive erfaringer med hjemmebesøg. Besøgene giver forældre mulighed for at observere fx en talehøre-konsulents måde at 'lege med sproget' med barnet. Samtidig giver besøgene mulighed for at have en lavpraktisk dialog med forældrene om barnets sprog og forældrenes rolle.

På samme måde viser en evaluering af satspuljeprojektet HippHopp, som havde fokus på at styrke barnet på flere områder frem mod skoleforberedelse, herunder sprog, at hjemmebesøg gavner både børn og forældre¹. Forældre og børn fik hver anden uge støtte i hjemmet i form af hjemmebesøg og hver anden uge gennem fælles netværksaktiviteter uden for hjemmet. Evalueringen af HippHopp viste positive resultater på børnenes sproglige udvikling og motoriske kompetencer. Derudover skete en positiv udvikling i forældrenes oplevelse af deres rolle som forældre.

Tilpas forældreinddragelse

Forældreinvolvering og -engagement er betydningsfuldt, når det kommer til udvikling af børns sprog og sprogforståelse. Selvom der er flere indikatorer på, hvad der virker i forhold til at sikre forældreopbakning (hjemmebesøg, handleanvisende redskaber) er det stadig forskelligt, hvad der motiverer forældre, og hvordan forældre fastholdes i at skabe en sprogkultur i hjemmet. Forskere og praktikere på feltet påpeger, at det er en hårfin balancegang at skabe forløb eller programmer, der er virkningsfulde og tilstrækkelige uden at opbruge alle ressourcer hos forældrene.

Kilder: Se fx <file:///Users/ahm/Downloads/Sproget%20kan%20styrkes%20minirapport.pdf> s. 13-14

Se fx <file:///Users/ahm/Downloads/Sproget%20kan%20styrkes%20minirapport.pdf> s.14-15

I forskningsprojektet "Sprogkufferten" fra 2009-2011 modtog 284 børn af forældre med dansk som andetsprog en sprogkuffert der indeholdt børnebøger, vendespil samt en forklarende DVD med sprogudviklingsteknikker til deres forældre. Sprogkufferten reducerede antallet af skolestartere med behov for en specialklasse fra 7 procent til 0,7 procent. For de børn, hvis mødre ikke havde en registreret uddannelse, faldt antallet af børn med behov for specialklasse med hele 17 procent af en årgang med tosprogede skolestartere til ingen.

<https://childresearch.au.dk/dagtilbud/sprog/sprogkuffert-til-boern-med-dansk-som-andetsprog/>

Udfordringer i forhold til målgrupper

► Manglende fokus på de helt små har konsekvenser

I danske early literacy-initiativer er der samlet set et mindre fokus på den tidlige tilknytnings relation til sprog og læring, og der er få indsatser på området rettet mod de allermindste. Det betyder, at indsatserne ofte kommer for sent. Fundamentet for grundlæggende indlæringsmæssige færdigheder og evnen til på sigt at kunne interagere og kommunikere med omverdenen og danne stabile relationer til andre lægges allerede, inden barnet starter i dagtilbud. Når mor og far kigger nysgerrigt på det lille spædbarn og lytter og kommunikerer med tale, mimik, gestik og kropslig kontakt, danner det grundlag for, at barnet langsomt begynder at lære, forstå og kunne agere på signaler: Når jeg græder, trøster mor mig. Når jeg smiler til far, smiler han tilbage¹. Børn fra hjem med forældre, der ikke evner den tidlige, relationelle interaktion og dannelsesmæssige prægning er ulige stillet, også når det gælder sprog. De mange early literacy-initiativer formår i et strukturelt perspektiv ikke i tilstrækkelig grad at rette op på denne ulighed.

► Der er ujævnheder i støtten til børn med ringere forudsætninger

Erfaringerne peger på, at mange forskellige typer af fokus på sproglig udvikling virker under visse forudsætninger (dosis, tilstrækkelighed, mindre grupper og relativt frie hænder til udførere).

Desuden peger erfaringerne på, at simple greb til inspiration og handleanvisende redskaber til sproghjælp kan være virkningsfulde for at inddrage mange forskellige typer af forældre – også dem, der normalt kan være svære at engagere og involvere. Projektliggørelsen på området er også her en udfordring, som spænder ben for at videreføre gode og effektfulde tiltag. I et nationalt perspektiv er resultatet store ujævnheder i, hvor og hvornår gunstige miljøer, som kompenserer børn med ringere forudsætninger, er til stede.

► Involvering af forældre i udsatte positioner virker men er ressourcekrævende

Praktikere og forskere fremhæver, at det er en generel udfordring at nå ud til og arbejde direkte med forældre i udsatte positioner på mere end en overfladisk, opfordrende basis. Især hvis indsatserne foregår i regi af dagtilbud, hvor det pædagogiske personale ikke har mange andre muligheder end opfordring. Flere af de kortlagte indsatser for børn i udsatte positioner har fokus på intensiv forældreinvolvering og har opnået gode resultater med hjemmebesøg. Men tilgangen er kompleks og kan kræve mange ressourcer af både udførere og familier. Igen har meget af dette arbejde karakter af at være kortere udviklings- eller forskningsprojekter, som tilfører ressourcer, og som på trods af gode effektresultater rammes af de strukturelle udfordringer fra projekt til drift.

Delkonklusion

I dansk sammenhæng er der mindre fokus på den tidlige tilknytnings relation til sprog og læring. Få tidlig literacy-initiativer er målrettet børn og deres familie inden start i dagtilbud. Det betyder, at indsatser kan komme for sent i forhold til at rette op på den sproglige og læringsmæssige ulighed som følger af et spædt miljø uden tilstrækkelig tillidsfuld interaktion og stabilt samspil med nære voksne.

Der findes en række virkningsfulde redskaber og stor viden om, hvad der virker i forhold til børn i udsatte positioner. Men fordi mange initiativer er etableret som projekter, skaber det ujævnheder i, hvor og hvornår der er gunstige miljøer til stede, som kompenserer børn med ringere forudsætninger. Intensiv involvering af forældre og hjemmebesøg er nogle af de virksomme redskaber med gode effektresultater. Men det kræver ressourcer, der ofte ikke er mulige i en kommunal kontekst.

Konklusion

Kortlægningen viser, at de fleste danske tidlige literacy-initiativer foregår i regi af dagtilbud og til en vis grad biblioteker, mens andre kommunale aktører og civilsamfundet har en begrænset rolle i initiativerne. I relation til at udligne den sociale og læringsmæssige ulighed knyttet til tidlige sproglige vanskeligheder er der en række udfordringer.

Der er samlet set en **geografisk tilfældighed og væsentlige kvalitative forskelle** i de tilbud et lille barn med behov for hjælp og støtte til sproglig udvikling og dannelse møder. Tilbuddene afhænger i høj grad af, hvor i landet barnet bor. Om kommunen har en småbørnsstrategi, der prioriterer sproglig udvikling og dannelse. Om det lokale bibliotek har aktiviteter på området. Om barnet går i et dagtilbud, hvor man har kapacitet til at sætte intensivt ind, deltage i projektsamarbejder på feltet m.m. Eller om barnet bor i et område med nogle af de relativt få frivilligbaserede tilbud og samarbejder om sprogdudviklende initiativer.

Det er i det omfattende felt af tidlige literacy-initiativer en generel tendens til **fokus på sproget som teknisk færdighed**, med træning af fokusord og voksenstyrede aktiviteter. Det er en udfordring set i lyset af, at børn i udsatte positioner netop kan have særligt brug for støtte til kommunikativ forståelse og sprog i relation til sociale kompetencer og deltagelse i fællesskabet.

Initiativerne har **mindre fokus på bøger som litterær oplevelse**, og udvalget af og adgangen til bøger halter i flere dagtilbud. Man ved, at litteratur udvikler kulturel kapital, at læsning er beskyttelsesfaktor, og at børns baggrund har betydning for, om de møder og introduceres til litteratur eller ej. Derfor er det også en udfordring i forhold til børn fra mindre ressourcestærke familier. Flere videnspersoner påpeger, at der **heller ikke på pædagoguddannelsen er fokus på introduktion til læsning og anvendelse af børnelitteratur**. Nyuddannede pædagoger er derfor ikke i tilstrækkelig grad rustede til at styrke sprogsvage småbørn i forhold til sprog og dannelse gennem litteratur og læsning.

Endelig er der i dansk sammenhæng **mindre fokus på den tidlige tilknytnings relation til sprog og læring**. Få tidlige literacy-initiativer er målrettet børn og deres familie inden start i dagtilbud. Det betyder, at indsatsen kan komme for sent i forhold til at rette op på den sproglige og læringsmæssige ulighed som følger af et spædt miljø uden tilstrækkelig tillidsfuld interaktion og stabilt samspil med nære voksne.

Der findes en række virkningsfulde redskaber og stor viden om, hvad der virker i forhold til børn i udsatte positioner. Men som det ofte er tilfældet er området præget af tidsbegrænsede projekter. Det giver **manglende bæredygtighed af effektfulde indsatser og ujævnheder i, hvor og hvornår der findes gunstige miljøer, som kompenserer børn med ringere forudsætninger**.

Inspiration fra udlandet

I udlandet findes der flere lovende og veldokumenterede eksempler på tidlig literacy-initiativer for børn i 0-6-årsalderen. Flere af de danske eksempler i kortlægningen er inspireret af projekter, initiativer og programmer fra udlandet. Det gælder eksempelvis HippHopp (US), Klub Penalhus (UK)³¹, Bogstart (UK)³², TipsByText (US)³³. Fælles for disse eksempler er, at de alle er afprøvet i større skala med henblik på udvikling af et program for tidlig literacy i Danmark. De to sidstnævnte initiativer er igangsat og drives af private fonde, mens de øvrige har været igangsat af henholdsvis Socialstyrelsen og Slots- og Kulturstyrelsen.

I det følgende sættes først spot på Norge som foregangsland for tidlig literacy-indsatser. Dernæst beskrives få udvalgte eksempler fra Sverige og Finland, og endelig kigger vi på den engelske BookTrust Foundation, der har inspireret flere tiltag i de nordiske lande.

Tidlig literacy i Norge

I Norge findes på samme måde som i Danmark en række initiativer, der arbejder med småbørns tidlige literacy. Overordnet tegner initiativerne et billede af, at arbejdet med tidlig literacy i Norge har en større bredde end i Danmark, og at 'øko-systemet' for tidlig literacy er mere veludviklet. Det gælder både initiativernes omfang, rækkevidde, aktører og målgruppe. Herudover ser vi en tendens til, at norske initiativer har et stigende fokus på sprogunderstøttende aktiviteter fremfor kun de sprogstimulerende. De norske initiativer kendetegnes særligt ved fire aspekter, som uddybes på de følgende sider.

► National strategi sætter fokus på tidlig literacy

I Norge sætter en national strategi Språkløyper et eksplicit fokus på sprog, læsning og skrivning for alle børn og unge³⁴.

► Bredt sprogudviklende fokus

Gennem de seneste år har Norge fået et større fokus på også at fremme bredere sprogunderstøttende initiativer for småbørns tidlige literacy. De sprogunderstøttende initiativer medfører et mindre teknisk perspektiv på literacy, eftersom initiativerne også rummer relationsopbyggende elementer, samtale, leg mv. I forbindelse med dette er der også kommet fokus på at udgive ny og moderne børnelitteratur af kunstnerisk

³¹ Smith, M. A. *The Letterbox Club/Klub Penalhus – en skoleunderstøttende indsats* (2016). Socialstyrelsen. <https://vidensportal.dk/temaer/laering/indsatser/theletterboxclub>

³² BookTrust. About BookStart. <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/about-bookstart/>

³³ TipsByText – SMS'er for at fremme børns tidlige sprogudvikling. Rockwool Fonden. <https://www.rockwoolfonden.dk/projekter/tidlig-indsats/>

³⁴ Språkløyper. Barnehage: <https://sprakloyper.uis.no/barnehage/>

kvalitet, og som i højere grad afspejler børnenes samtid.

► Et bredt aktørkorps giver flere kanaler til børn

Mange norske initiativer bygger på samarbejder på tværs af aktørgrupper. Det er bl.a. dagtilbudspersonale, bibliotekarer, sundhedsplejersker, forlag, forfattere og frivillige. De brede samarbejder skaber flere kanaler til at nå børnene og dermed større mulighed for, at initiativerne rammer bredere. En aktør som Foreningen !Les bidrager bl.a. til dette med sit fokus på at fremme og koordinere landsdækkende initiativer om læsning og læsekultur³⁵.

► En stor og koordineret frivilligkapacitet

På samme måde som i Danmark findes der flere frivillig-baserede tidlig literacy-initiativer. Forskellen er dog, at der i Norge findes et par store frivillige foreninger, der organiserer og koordinerer de frivillige kræfter på landsdækkende plan. Det skaber større rækkevidde af de frivillige initiativer.

National strategi og digital platform

Norges stærke position på tidlig literacy understreges ved, at der i Norge er en national strategi på området; Språkløyper³⁶. Noget tilsvarende er det ikke lykkedes at skabe opbakning til i Danmark til trods for at en bred skare af partnere med Danmarks Biblioteksforening i spidsen i 2019 udviklede et bud.

Språkløyper har til formål at styrke børn og unges kompetencer inden for sprog, læsning og skrivning ved at tilbyde kompetenceudviklingsforløb for pædagoger og lærere. Strategien er målrettet alle børn fra de yngste i børnehaven til unge på videregående uddannelser. Sideløbende er der identificeret fem risikogrupper, som strategien har særligt fokus på: børn med et minoritetssprog, drenge, børn med sproglige udfordringer, børn med skrive- og læsevanskeligheder samt særligt dygtige elever.

Språkløyper samler gratis viden og inspiration om feltet på én digital platform. På webstedet er kompetenceudviklingspakker frit tilgængelige for pædagoger og lærere, og netop denne organisering gør materialet let tilgængeligt for fagpersonalet. Pakkerne indeholder viden om og inspiration til aktiviteter, som er centrale for sprogudviklingen for forskellige aldersgrupper. Der er over 60 forskellige kompetenceudviklingspakker, hvilket gør det muligt at skræddersy udviklingsarbejdet til den enkelte børnehave eller skole. Udover kompetencepakkerne kan kommuner med særlige udfordringer inden for enten læsning, skrivning og sprog søge om økonomisk tilskud til at understøtte indsatsen yderligere.

³⁵ Foreningen !Les. *Bokstart – språk fra første stund*. <https://foreningenles.no/prosjekter/om-bokstart-sprak-fra-forste-stund>

³⁶ Språkløyper <https://sprakloyper.uis.no/>

I Danmark findes også flere eksempler på digitale platforme med viden, inspiration og kompetenceudvikling for relevante aktører. De danske platforme tæller bl.a. EMU³⁷, Bibliotekernes Sprogspor³⁸ og Hanen³⁹. Adgangen til EMU er gratis for alle, mens materialet på både Bibliotekernes Sprogspor og Hanen beror på egenbetaling fra hhv. institutioner eller kommuner. Fagpersonale har således rig mulighed for at tilgå viden om sprogstimulering og -understøttelse, men til forskel fra Norge er viden er fordelt på flere digitale websteder i Danmark. De danske websteder har god og brugbar viden, men fagpersoner påpeger, at det kan være forvirrende og tidskrævende at navigere i de mange muligheder.

Bredt fokus på tidlig literacy

I Norge er der en generel tendens til et større fokus på den *sprogunderstøttende* tilgang til børns tidlige literacy. I den sprogunderstøttende tilgang betragtes literacy i en bredere forstand, eftersom tilgangen ikke har et isoleret fokus på læsning, men derimod tager afsæt i relationsopbyggende elementer, kommunikation, samtale og leg.

Den norske forsker Trine Solstad har været toneangivende for denne strømning i Norge. I sin ph.d. fra 2015 undersøgte hun børnehalebørns meningskabelse af billedbøger under højt læsning i daginstitutioner⁴⁰. En af Solstads centrale fund var, at børn ikke kun udtrækker én betydning fra billedbøgerne – men derimod mange. Solstads studie viser, at leg opstår som en integreret del af børns samtaler. Børnene tager pauser fra bøgernes historie, mens de leger, og det er herigennem de indlever sig i teksten. På denne måde pendler de mellem leg og ikke leg. Studiet argumenterer dermed for, at det pædagogiske personale skal skabe rum for samtaler undervejs i læsningen, så barnet aktivt kan dele sin forståelse og oplevelse af litteraturen. Ved at tage udgangspunkt i barnets interesser, frem for eksempelvis specifikke fokusord, kan barnet dele sin egen oplevelse af litteraturen med både børn og voksne.

Større fokus på ny og moderne børnelitteratur

I Norge har man generelt haft et stigende fokus på at udgive ny og moderne børnelitteratur, som børnene i højere grad kan relatere sig til, og som i højere grad afspejler deres samtid. Forskning har vist, at billedbogsudvalget i Skandinavien domineres af ældre bøger, som ikke afspejler børnenes hverdag. Og at udvalget i børnehaver og vuggestuer bygger på tilfældigheder fremfor faglige refleksioner.

³⁷ EMU <https://emu.dk/>

³⁸ Bibliotekernes Sprogspor <https://www.sprogsporet.dk/>

³⁹ Hanen https://sprogklar.dk/hanen/?gclid=Cj0KCQjw6-SDBhCMARIsAGbI7UgD9Bf7H6XmLaH3XRsmHTFroN4ODwSEQCyTqmd_RZwLQUBTFCCpDw0aAojNEALw_wcB

⁴⁰ Solstad, T. (2015). *Snakk om bildebøker! En studie av barnehagebarns resepsjon*. Universitet i Agder.

Offentlig indkøbsaftale om litteratur

En af årsagerne til, at der udgives flere billedbøger i Norge, er formentlig, at det norske Kulturråd har etableret en indkøbsaftale, hvor de køber ny norsk voksen- og børnelitteratur fra forlagene og distribuerer det til institutioner og skolebiblioteker. Ordningen medvirker dermed til, at ny og alsidig børnelitteratur, med stor variation i udtryk, som ellers ikke ville kunne blive udgivet med henblik på det kommercielle marked, kan nå ud til en bred gruppe af både børn og voksne.

Initiativer fremmer kvalitet og variation i litteratur

Norges stærke position inden for børnelitteratur afspejles også i initiativer som Bildeboksfestivalen, som for foreløbig femte år i træk sætter fokus på god børnelitteratur. Festivalen er et samarbejdsprojekt mellem Institut for Sprogfag på Universitetet i Sørøst-Norge, en studenterboghandel og campusbiblioteket. Festivalen finder sted hvert halve år og arrangerer foredrag med forskere samt børnelitteratursforfattere og illustratorer. Dagene er primært målrettet studerende fra børnehave- og grundskolelæreruddannelsen men tiltrækker også andre interesserede.

Formålet er, at udbrede kendskabet til moderne billedbøger og deres betydning for børns sprogudvikling. Arrangørerne bag festivalen udtrykker blandt andet, at det er vigtigt, at de helt små børn bliver præsenteret for litteratur som har en kunstnerisk kvalitet, med stor variation i udtryk. Derfor er det vigtigt, at kommende pædagoger er bekendt med de potentialer, som ny norsk børnelitteratur har.

Eksempel: Ny læsepraksis i norske børnehaver

Med afsæt i Trine Solstads ph.d.-afhandling indgik Tønsberg Kommune, Høgskolen i Sørøst-Norge og 38 børnehaver i 2015 i et forskningsprojekt om billedbogslæsning i norske børnehaver. Formålet med studiet var, at det pædagogiske personale i børnehaverne skulle få større kendskab til billedbogslæsning som en æstetisk aktivitet, hvor det primære formål ikke er det sprogstimulerende - men at barnet har en god oplevelse og har mulighed for at udforske sin egen forståelse af litteraturen gennem leg og samtale. Samtidig skulle personalet blive mere bevidste om kvaliteten af de billedbøger, som de vælger, når de har en læsestund med børnene.

Som led i projektet blev det pædagogiske personale efteruddannet i højtlesning. De deltog i tre temadage, hvor de blandt andet blev introduceret til ny forskningsbaseret viden om børnelitteratur, og hvordan litteraturen kan anvendes i praksis med børnene.

Gennem interviews med personalet finder studiet, at pædagogerne har ændret deres læsepraksis med børnene. Pædagogerne blev mere bevidste om at vælge billedbøger, som rummer forskellige fortolkninger. De læste ikke længere bøgerne fra ende til anden, men lod børnenes interesse afgøre, hvilke sider der skulle læses og dvæles ved. Herudover sørgede de for, at vedligeholde bøgerne, opdatere udvalget, og at læsning ikke blev brugt til overgangssituationer inden andre aktiviteter.

Samtidig viste studiet en tendens til, at børnene fandt nyere og moderne billedbøger mere interessante. I denne forbindelse fremhæver studiet også, at det kan have en stor effekt for børnenes læselyst at anvende bøger med flere fortolkningspotentialer. Og at de voksne ikke lader deres egen fortolkning af billederne styre samtalen med børnene – men derimod stræber efter, at børnene kan afsøge deres egne forståelser.

Kilde: Solstad, T. (2015). Snakk om bildebøker! En studie av barnehagebarns resepsjon. Universitet i Agder.

beskæftiger sig med den brede tilgang til børns tidlige literacy. Blandt andet har Høgskolen i Sørøst-Norge dannet det nordiske netværk Les i barnehagen⁴¹. I netværket mødes forskere og undervisere fra Norge, Sverige, Finland og Danmark og deler viden om små børns literacy. En vigtig del i netværkets arbejde er ligeledes at udbrede ny viden blandt de studerende på de nordiske pædagoguddannelser, så de gennem deres uddannelse får bredt kendskab til børns tidlige literacy.

Bredere målgruppe

Norske initiativer fokuserer i højere grad på en bredere aldersgruppe end de danske. De fleste danske initiativer henvender sig til børnehavebørn, mens mange norske initiativer er henvendt til hele gruppen af 0-6-årige. Det hænger sandsynligvis sammen med, at norske dagtilbud ikke er opdelt i tilbud til hhv. 0-2-årige og 3-6-årige. Her er hele aldersgruppen samlet i ét dagtilbud. De norske initiativer eksemplificerer dermed, at de eksisterende danske initiativer med fordel også kan udrulles til en yngre målgruppe.

Et mere omfattende 'øko-system'

Aktørmæssigt er mange aktører i Norge de samme som i danske tidlige literacy-initiativer, men samarbejdet i Norge har tendens til at være mindre sporadisk, præget af mere systematik og spænde bredere. I Norge spiller personale i dagtilbud og biblioteker ligesom i Danmark en stor rolle, men initiativerne bæres også af andre fagpersoner og nationale foreninger. Der er fx initiativer, hvor dagtilbuds-personale, bibliotekarer, sundhedsplejersker, forlag, forfattere og frivillige foreninger samarbejder. Tiltag er bl.a. forankret i store veletablerede foreninger, fx Norske Kvinners Sanitetsforening⁴² eller i brede tværgående samarbejder mellem en række aktører, hvilket blandt andet er tilfældet med Leser søker Bok⁴³ og initiativet Bokstart⁴⁴.

Sundhedsplejen som aktør

I Norge inddrager flere af initiativerne sundhedsplejen, hvilket er langt mindre udbredt i Danmark. Sundhedsplejen som kanal sikrer, at samtlige børn i et område modtager det sprogudviklende materiale. Initiativet er et eksempel på en organisering, som sikrer, at mange børn nås tidligt, og at børn, der ikke går i dagtilbud, også får glæde af initiativet.

Forlag som aktør

En spiller, som vi heller ikke kender fra de danske tidlige literacy-initiativer, er forlag. I Norge samarbejder foreningen Leser søker bok fx med forlag, illustratører og tegneserieskabere om at udgive litteratur til en smallere målgruppe⁴⁵. Formålet med

⁴¹ Reusch, C. F. Billedbøgerne skal bruges i de nordiske børnehaver. Nationalt videncenter for læsning. <https://www.videnomlaesning.dk/aktuelt/nyheder/2017/billedboegerne-skal-bruges-i-de-nordiske-boernehaver/>

⁴² Norske Kvinners Sanitetsforening: <https://sanitetskvinnene.no/leseveenn-bli-frivillig>

⁴³ Leser søker Bok: <https://lesersokerbok.no/>

⁴⁴ Bokstart: <https://foreningenles.no/prosjekter/om-bokstart-sprak-fra-forste-stund>

⁴⁵ Leser søger bok <https://lesersokerbok.no/>

initiativet er at gøre litteratur tilrettelagt for mennesker med forskellige læsevner tilgængelig på landets biblioteker.

I samarbejde med forlagene har foreningen blandt andet udgivet bøger til blinde med punktskrift og følebilleder samt bøger til børn og voksne, som har norsk som andetsprog, og som ønsker at tillære sig sproget.

Landsdækkende frivillighed

De frivillige kræfter spiller også en stor rolle i de norske tidlige literacy-initiativer. Det gælder fx i initiativet Lesevenn under Norske Kvinners Sanitetsforening, hvor frivillige læser med børn⁴⁶. I de danske initiativer ser vi også mange frivillige kræfter, der typisk agerer læsevenner for børnehavebørn. Mens de frivillige initiativer i Danmark ofte er sporadiske og forankret i en række mindre frivillige organisationer, er frivilligheden i Norge langt mere koordineret. Her er det store frivillige aktører, der organiserer og koordinerer frivillige på landsdækkende plan. Denne organisering sikrer bl.a. en større rækkevidde på initiativerne, og at flere børn kan deltage i aktiviteterne.

Eksempel: Foreningen !Les

Foreningen !Les er en forening, som vi ikke ser tilsvarende i Danmark. Foreningen har eksisteret i over 20 år og står bag en lang række initiativer, heriblandt initiativet Bokstart. Her samarbejder sundhedspleje og biblioteker om at dele gratis bøger og informationsmateriale om sprogudvikling ud til alle børn i alderen 0-3 år. Den første bog deles ud af sundhedsplejen inden for barnets første leveår. Når barnet fylder to år, kan det igen modtage en sprogøvelse – denne gang på det lokale bibliotek, hvor forældre og barn introduceres til biblioteket ved en bibliotekar. Formålet med initiativet er at øge forældrenes bevidsthed om deres indflydelse på barnets sprog og identitetsudvikling, for herigennem at styrke barnets læselyst og senere dets læse- og skrivefærdigheder.

Fra 2018-2020 støtter Oslo Kommune en pilotafprøvning af programmet i udvalgte bydele. Foreningen !Les har for nyligt også modtaget støtte fra Egmontfonden og Gjensidigstiftelsen til at udvide og videreudvikle initiativet. Initiativet har hentet inspiration fra den engelske udgave BookStart.

Kilde: Foreningen !Les <https://foreningenles.no/prosjekter/om-bokstart-sprak-fra-forste-stund>

Eksempel: 'Lesevenn'

'Lesevenn' er initieret af de Norske Kvinners Sanitetsforening og støttes af Egmont Fonden. Initiativet er et norsk eksempel på inddragelse af frivillige i samarbejde med forskellige faggrupper, hvor de frivillige læser med børn i børnehaven, på biblioteker eller i fritidsordningen. Lesevenn udgør en af de syv faste frivillige aktiviteter, som Norske Kvinners Sanitetsforening står bag.

Frivillige læsevenner findes også flere steder i Danmark men det norske eksempel skiller sig ud i skala med en bred national forankring i 45 lokalforeninger, hvor 100 frivillige ugentligt er læsevenner for børn.

Kilde: Norske Kvinners Sanitetsforening <https://sanitetskvinnene.no/lesevenn-bli-frivillig>

⁴⁶ Norske Kvinners Sanitetsforening. Lesevenn – bli frivillig. <https://sanitetskvinnene.no/lesevenn-bli-frivillig>

Finske og svenske eksempler

En læsegave til alle børn – Finland

I Finland findes et Nationalt Læsecenter (Lukukeskus), som har udviklet programmet 'En læsegave til barnet'⁴⁷. Gaven indeholder to nyudviklede bøger, én med rim og remser og én med godnathistorier. Dertil følger informationskort til forældrene om barnets sprogudvikling i forhold til alder samt invitationer til bibliotekernes aktiviteter. I perioden 2019-2021 vil alle børn modtage gaven ved rutinebesøg på sundhedscentre. Gaven findes på finsk og svensk, og der er ambitioner om at udvikle læsegaven til minoritetssprogene også. Læsegaven er et eksempel på en landsdækkende indsats, hvor alle forældre systematisk får redskaber til og information om tidlig sprogudvikling. Derudover ligger der et stort potentiale i at oversætte læsegaven til minoritetssprog.

Fokus på modersmål – Sverige

I Sverige er der ofte et fokus på betydningen og vigtigheden af modersmål i arbejdet med tidlig literacy. I Bokstart Sverige opfordres forældre med svensk som andetsprog til at tale, synge og læse med deres børn på modersmålet for at give børnene en bedre almen sprogforståelse.

På Bokstarts Sveriges hjemmeside er alt materiale såsom kortfilm, artikler og videnspakker tilgængelig på 25 forskellige sprog⁴⁸.

Biblioteket på hjemmebesøg – Sverige

I stedet for at lade småbørnsfamilierne komme til biblioteket, har de i Halland Kommune i Sverige gode erfaringer med at lade biblioteket komme til familierne⁴⁹. Med formålet at inspirere forældre til at fokusere på deres barns udvikling besøger en biblioteksmedarbejder småbørnsfamilier, når barnet er 6 måneder, og igen når barnet er 11 måneder. Udover inspiration får forældrene også en sprogpakke af biblioteket. Bibliotekets rolle i dette initiativ er interessant, da det er en velkendt udfordring at få ikke-brugere til at bruge bibliotekerne.

Ved at lade bibliotekerne komme til børnefamilierne skabes der tidligt en relation mellem biblioteker og familier, der ikke nødvendigvis ville have opsøgt bibliotekernes rum og ressourcer af sig selv.

⁴⁷ Lukukeskus Läsecentrum (2021). *Read Aloud and Book bag to every baby born in Finland*. <https://lukukeskus.fi/en/read-aloud/>

⁴⁸ Bokstart <https://www.bokstart.se/>

⁴⁹ Jämtland Härjedal och Västernorrland (2019). *Man få nästan svindel – Bokstart*. <https://www.bokstart.se/globalassets/bokstarts-dela-dagar/man-far-nastan-svindeln-bokstart.pdf>

Book Trust Foundation, England

England har en anden samfundsstruktur end de nordiske velfærdsmodeller. Her spiller private og velgørende organisationer en større rolle. Det gør sig også gældende på tidlig literacy-feltet. Organisationernes initiativer er bredt forankrede og samarbejder med bl.a. institutioner og skoler. Flere initiativer er målrettet alle børn, men mange har et særligt fokus på og er målrettet socialt udsatte børn eller børn, der har sproglige udfordringer eller læsevanskeligheder.

I det følgende sættes fokus på BookTrust Foundation, den største organisation i Storbritannien, der arbejder for at fremme literacy for børn i alle aldre⁵⁰. BookTrust er særlig interessant, fordi en tilsvarende så stor organisation ikke ses i Danmark, og fordi flere af deres initiativer er søgt overført til nordiske lande.

En landsdækkende organisation med fokus på tidlig literacy

BookTrust Foundation er en velgørenhedsorganisation, som står bag en lang række initiativer særligt målrettet små børns literacy. Gennem fx uddeling af bøger og andre materialer samt støtte til læsning og sprogudvikling forsøger foreningen at fremme børns læselyst. Hvert år når BookTrusts initiativer ud til over 3,9 millioner børn, og målet er, at alle familier i Storbritannien skal have adgang til bøger og læsning. Det betyder, at de blandt andet har målrettede programmer til familier med økonomiske vanskeligheder, børn i pleje eller børn i andre udsatte positioner.

BookTrust startede i 1992 med pilotprojektet BookStart, hvor 300 britiske småbørn fik tildelt gratis bøger⁵¹. Projektets succes satte skub i et nyt projekt, finansieret af European Social Regeneration Budget, hvor lokale biblioteker og sundhedsplejen samarbejdede om at give småbørn fra socialt udsatte boligområder gratis bøger.

Fra privat til offentlig-privat finansiering

I 2000 modtog BookStart støtte fra supermarkeds kæden Sainsbury, hvilket gjorde det muligt at udbrede programmet til hele landet, således at alle børn i England og Wales i alderen 0-5 år modtog gratis bøger. I 2000 var 92 pct. af de lokale biblioteker tilmeldt ordningen. I denne periode samarbejdede BookTrust også med forlag om at udgive ny børnelitteratur til bogstartspakkerne.

I dag er BookTrust offentligt finansieret af Arts Council England og det waliske uddannelsesministerium samt via donationer fra virksomheder og privatpersoner. Det har gjort det muligt, at alle børn i alderen 0-5 år forsat får to gratis bøger – en når de er hhv. 10

⁵⁰ BookTrust <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/>

⁵¹ BookTrust. *About BookStart*. <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/about-bookstart/>

måneder og 4 år. Initiativet er et samarbejde mellem de lokale sundhedsplejersker og bibliotekarer. BookStart er og har været inspirationskilde til initiativer i Danmark, Norge, Sverige og Finland og findes fortsat i Norge og Sverige.

Samarbejde om udsatte børn

BookTrust står også bag initiativet LetterBox Club⁵². Det er et tilbud til skoler og kommuner, som kan tilkøbe pakker med bøger, skrive- og også regneredskaber til børn i alderen 3-13 år. Pakkerne er særligt målrettet socialt udsatte børn, heriblandt børn anbragt uden for hjemmet. Det er kommunen eller skolen, som ud fra selvvalgte kriterier tilmelder det enkelte barn, der herefter modtager en pakke med forskellige materialer hver måned i et halvt år.

En evaluering fra 2017 viser, at LetterBox Club især har skabt positive resultater for 3-7 årige børn anbragt hos plejeforældre⁵³. Børnene fik en større motivation for at læse og regne, blandt andet fordi de oplevede det som noget særligt at modtage deres helt egen pakke. Materialerne var desuden, gennem de fælles sprog- og regneaktiviteter, med til at styrke relationen mellem børnene og deres plejeforældre. LetterBox Club er afprøvet i Danmark under satspuljeprojektet Klub Penalhus⁵⁴. Evalueringen viste ingen faglige resultater for målgruppen af udsatte og anbragte børn og unge, men flere signifikante effekter på øget læselyst og trivsel.

Repræsentativ børnelitteratur

I 2019 initierede BookTrust også en undersøgelse af repræsentationen blandt børnelitteraturforfattere- og illustratører med anden etnisk baggrund⁵⁵. Erfaringer viser, at det er vigtigt for børns forståelse af andre kulturer og leveformer, at de bliver præsenteret for alsidig litteratur. Samtidig kan historier og deres karakterer have en indflydelse på, hvordan børn opfatter sig selv og verden omkring dem, og ikke mindst indflydelse på deres motivation for at læse.

Undersøgelsen viste, at kun 6 pct. af alle børnebøger, som blev udgivet i Storbritannien mellem 2007-2019, var skrevet eller illustreret af briter med anden etnisk baggrund⁵⁶. Derfor etablerede BookTrust projektet *BookTrust Represents*, hvor de tilbyder forfattere og illustratører med anden etnisk baggrund støtte i form af enten træning, mentoring,

⁵² BookTrust (2021). *Letterbox Club*. <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/letterbox-club/>

⁵³ Story Starters. *2017-2019: Impact and evaluation report*. <https://www.beanstalkcharity.org.uk/Handlers/Download.ashx?IDMF=05679033-45a5-4c7b-9270-f0ef9e7bc53b>

⁵⁴ Smith, M. A. (2016). *The Letterbox Club/Klub Penalhus – en skoleunderstøttende indsats*. Socialstyrelsen. <https://vidensportal.dk/temaer/laering/indsatser/theletterboxclub>

⁵⁵ BookTrust (2020). *Representation of people of colour among children's book creators in the UK*. https://cdn.booktrust.org.uk/globalassets/resources/research/booktrust_represents_2020_report.pdf

⁵⁶ BookTrust (2020). *Representation of people of colour among children's book creators in the UK*, s. 2-3.

finansielle midler eller promovering via boghandler, festivaler og skoler⁵⁷. Dette med henblik på at udbrede deres litteratur til en bredere målgruppe og gøre børnelitteraturen i Storbritannien mere repræsentativ. Forfattere og illustratører kan via BookTrusts hjemmeside søge om de forskellige former for støtte.

BookTrusts initiativ *In Other Words* har ligeledes sat fokus på kvaliteten af den tilgængelige børnelitteratur⁵⁸. I 2017 og 2018 støttede BookTrust, med projektmidler fra Arts Council England, oversættelsen af børnelitteratur fra fremmedsprog til engelsk. Formålet med projektet var at gøre litteratur fra andre kulturer, og dermed andre litterære stemmer, tilgængelig for engelsksprogede børn. Projektet resulterede i, at 16 børnebøger, oversat fra blandt andet hollandsk, afrikaans, koreansk og russisk, blev udgivet på engelsk.

Projektet sluttede i 2018, men BookTrust støtter fortsat britiske forlag i at erhverve børnelitteratur fra andre lande, som kan oversættes til engelsk.

Coram Beanstalk, UK

Coram Beanstalk er en anden national velgørenhedsorganisation, som rekrutterer, træner og støtter frivillige i at læse med børn i alderen 3-13 år. Initiativerne er målrettet børn med sproglige udfordringer, og de frivillige bliver dermed trænet specifikt i at skabe et trygt miljø for børnene og give dem støtte til at forbedre deres læsevner og selvtillid. Skoler og daginstitutioner tilkøber et program, hvor en frivillig kommer ud en gang om måneden i op til et halvt år, og læser en-til-en med barnet.

I 2017 indgik Beanstalk et samarbejde med Dolly Parton's Imagination Library om initiativet StoryStarters. StoryStarters blev støttet af Lottery Dream Fund og var særligt målrettet udsatte børn i alderen 3-5 år. Initiativet havde til formål at styrke børnenes læsevner gennem en ugentlig læsesession. Beanstalk stod for at rekruttere og træne over 600 frivillige til projektet, og Dolly Parton's Imagination Library udvalgte litteraturen til bogpakkerne, som børnene fik tilsendt, og som læsesessionerne med de frivillige tog udgangspunkt i. Tilbuddet var gratis for de over 250 børnehavner og vuggestuer, som deltog. Over 1.800 børn fik støtte til læsning. Størstedelen kom fra tosprogede familier eller hjem, hvor børnelitteratur ikke var tilgængelig for dem.

Kilde: Coram Beanstalk <https://www.beanstalkcharity.org.uk/>

⁵⁷ BookTrust (2021). *BookTrust Represents* <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/booktrust-represents/>

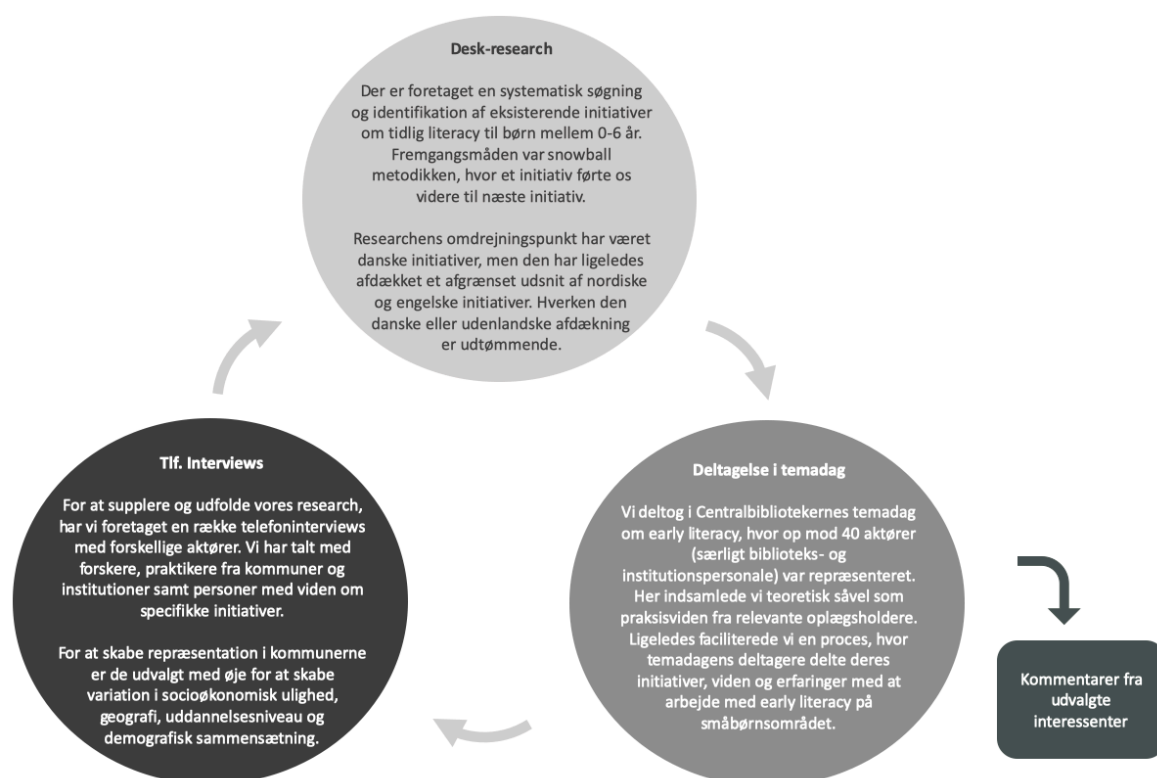
⁵⁸ BookTrust (2021). *In Other Words*. <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/awards-and-prizes/current-prizes/in-other-words/>

Sådan er rapporten blevet til

Rapporten er blevet til på baggrund en kortlægning af initiativer med fokus på tidlig literacy – det vil sige initiativer, der handler om at styrke sprog og sproglig udvikling hos småbørn i alderen 0 til 6 år.

Metode

Kortlægningen baserer sig på forskellige metodiske tilgange, der kombinerer desk research, bidrag fra en temadag om tidlig literacy og telefoninterviews med forskere og videnspersoner. Processen har været cirkulær på den måde, at vi hele tiden har stødt på ny viden, der har ført os frem og tilbage mellem de forskellige afdækningsstrategier. Den primære research i kortlægningen er sket i 2019-2020 inden COVID19. Derfor kan der være visse nye initiativer, som ikke er inkluderet i kortlægningen.

Samlet set har vi identificeret 77 initiativer med fokus på tidlig literacy – det vil sige initiativer, der handler om at styrke sprog og sproglig udvikling hos småbørn i alderen 0 til 6 år. Oversigt over initiativer findes i bilag 1. Nogle initiativer er igangværende, og nogle er afsluttede. Det betyder – som også nævnt indledningsvist – at kortlægningen ikke nødvendigvis gengiver et nøjagtigt billede af, hvilke initiativer der eksisterer lige nu. Ej

heller er kortlægningen udtømmende.

Definitioner og afgrænsning

Som også nævnt i indledningen er tidlig literacy et begreb, som anvendes og forstås på flere måder.

Kortlægningen medtager initiativer, der i projektbeskrivelsen selv angiver **sprog og sprogudvikling som et primært udviklingsområde**. Initiativerne falder enten ind under den **smallere sprogstimulerende** eller den **bredere sprogunderstøttende tilgang** til tidlig literacy. Omtales de to i fællesskab benævnes de sprogudviklende initiativer. Initiativer, der ikke italesætter eller har sproglig udvikling som omdrejningspunkt eller primært udviklingsmål, men tilgår early literacy med en abstrakt og kulturel tilgang, indgår ikke i denne kortlægning, da kategorien er meget bred.

I kortlægningen har vi lagt denne forståelse til grund:

Sprogstimulerende tilgang

Initiativer med denne tilgang handler om at udvikle børns literacy i en snæver forstand. Typisk et isoleret fokus på barnets sproglige og kommunikative udvikling med læring som formål. Tilgangen udmønter sig i aktiviteter med fokus på systematik og teknik i læsning, med bøger, bogstaver og fokusord som omdrejningspunkt. Et eksempel herpå er forskningsprojektet **Vi Lærer Sprog**. Med udgangspunkt i faste læringsmål og evidensbaserede sprogstrategier arbejder dagtilbudspersonalet systematisk med at styrke børns tidlige sprogtilegnelse.

Sprogunderstøttende tilgang

Denne tilgang fokuserer på literacy i en bredere forstand end den sprog-stimulerende tilgang. Den sprog understøttende tilgang har ikke et isoleret fokus på læring, men rummer bl.a. også relationsopbyggende elementer, social interaktion, leg, litteratur og kultur. Et eksempel på den sprogunderstøttende tilgang er fx **Godt Begyndt** i Lolland Kommune. Her understøttes børns sproglige og dannelsesmæssige afsæt gennem kultur- og kunstaktiviteter som leg, teater, udstillinger mv.

Bredere kulturel tilgang

Tilgangen repræsenterer initiativer med kulturelle aktiviteter, der bevidst eller ubevidst arbejder med børns literacy i en helt bred og abstrakt forstand. Aktiviteterne kan tage udgangspunkt i fx kunst, teater og musik. Der er fokus på dannelse, relationer, kreativitet og fantasi men har ikke et italesat fokus på sprog. Et eksempel er projekt **Legekunst**, der bringer kunst og kultur ud til børn i daginstitutioner. Projektet rammer 20.000 børn i projektperioden (2019-2023) og der forskes i betydningen af kunst, kultur og æstetiske læreprocesser for børns leg og dannelse. Sprogudvikling indgår ikke som et primært udviklingsmål for initiativet.

Kortlægningen medtager initiativer målrettet børn fra 0 til 6 år. Den indeholder også få initiativer, som henvender sig til børn over 6 år. Disse er inkluderet, når metoden og/eller resultaterne har været særligt interessante.

Interviews med forskere og fagpersoner

Som led i kortlægningen har vi gennemført 28 interviews med eksperter, forskere og

praktikere, på området. Dels for at blive klogere på strømninger og tendenser inden for tidlig literacy og relevante teoretiske pointer. Dels for at få viden og erfaringer fra fagpersoner, der har en stor udførende rolle i det sprogdudviklende arbejde og et ansvar i forhold til loven.

Vi har interviewet 7 forskere og 21 praktikere fra daginstitutioner, andre fag- eller videnspersoner og medarbejdere i kommunale forvaltninger. Vi har samlet talt med medarbejdere i 13 kommuner. Kommunerne er valgt ud fra en 'most different analyse' for at sikre variation på parametre som socioøkonomi, størrelse, geografi og uddannelsesniveau.

Se oversigt over interviewpersoner i bilag 2.

Inddragelse af interessenter

Til slut har vi sendt den færdige rapport til en række udvalgte interessenter og bedt dem kommentere på indholdet og de identificerede potentialer. Ansvar for rapportens konklusioner og potentialer er dog alene Socialt Udviklingscenter SUS'. Se oversigt over interessenter, der takkede ja til at kommentere rapporten, i bilag 2.

BILAG 1: Oversigt over initiativer, der indgår i kortlægningen

Initiativnavn (projektperiode hvis muligt)

1. Albus Internationale Børnelitteraturfestival
2. ALLE MED
3. Baby Bogklub (København) (aktuelt)
4. Bibliotekernes sprogspor (inkl. Sprogstart og Bibliotekernes indsats for børnehavebørn) (aktuelt)
5. Biblioteket Bygger Bro (Ord til mor) (aktuelt)
6. Biblioteket som literacy agent! (2014-2017)
7. Biblioteksbornehaver (2019-)
8. Bogorme (Home-Start) (2017-)
9. Bogstart (2009-2016)
10. Booktalk med bedsteforældre (Fredensborg) (2018)
11. Dagpleje Jam (Taastrup) (2019-2020)
12. Del din læselyst – Egedal Bibliotekerne
13. Den Levende Bog
14. Early Literacy i Gladsaxe (aktuelt)
15. Eventyrtimer (Fredensborg) (2019)
16. Familiesprog - for de 3-5 årige (2017-2018)
17. Fart på sproget (2012-2014)
18. Foreningen Læsehunde (2014-)
19. Fortælleforældre - Sprogets nuancerede univers (2018-2019)
20. Frøsnapperfestival (årligt)
21. Godt Begyndt (2017-2020)
22. H.C. Andersen Festival
23. HippHopp (2009-2011)
24. Klog på Sprog - *Et initiativ under 'Godt begyndt' (2017-2020)*
25. Klub Penalties (2015-2018)
26. Kulturkufferterne (2015-2016)
27. Kulturstier (Frederikssund) (aktuelt)
28. Legende læsning – sprogstimulering af førskolebørn i nytilkomne flygtningefamilier i Hillerød Kommune (2017)
29. Litteratur- og læsefestivalen Odsherred (årligt)
30. Læs for Livet (aktuelt)
31. Læs for Livet, En god begyndelse – bedre historier til udsatte børn i Danmark (2018-2020)
32. Læseforeningen, Læselyst (2019-2021)
33. Læseforeningen, Læs højt – læs sammen (2021-2022)
34. Læsehelte (2018-2019)
35. Læseheste i Lejre (2018-)
36. Læseleg (2012-)
37. Læseven 'Projekt Superkræfter' (aktuelt)
38. Læsevenner (Skave) (2016-)
39. Læsevenner (Struer) (2017-)
40. Læsevennerne (2015-)
41. Læsningen er LØS i Nyborg (2017-)
42. Minisprogpakken (aktuelt)
43. Musikalsk Legestue (Brøndby) (aktuelt)
44. Projekt 'Gang i sproget' (Svendborg Kommune)
45. Projekt Læsevenner (Svendborg Kommune) (2019-2022)

46. Projekt Skole-parathed (2011-2013)
47. Projekt Sprogambassadører – nye veje for en tidlig indsats (start 2016-)
48. Projekt "Sprogrigt miljø" (2016-2018)
49. På forkant - Børn og Unge --> Sprog på Forkant (2018-2020)
50. READ – Dagtilbud (2017-2019)
51. READ - sammen om læsning. 2 ting: både et forskningsprojekt og senere et tiltag i Århus Kommune. (2013-2016)
52. Rundt om barnet (2017-2018)
53. Sangbørnehaver (2016-)
54. Sløngedage
55. SPELL (2012-2015)
56. Sprog er en gave (aktuelt)
57. Sprog&Leg (2017-)
58. Sprog i samspil (aktuelt)
59. Sprogfitness (2013-)
60. Sproggaven (2016-2019)
61. Sproggaven, Silkeborg (aktuelt)
62. Sprogkuffert (2009-2011)
63. Sprogpakke (aktuelt)
64. Sprogtrappen (aktuelt)
65. Styrk dit barns sprog (København)
66. Styrk dit barns sprog (Vejle)
67. Styrk Sproget (aktuelt)
68. Sus-sproglege.dk + "Godt sprog - bogstavelig talt" (aktuelt)
69. Talebiksen (aktuelt)
70. Tips By Text (aktuelt)
71. Tirsdagsbio (Taastrup) (2019-2020)
72. TIT Tidlig sproglig indsats for tosprogede småbørn
73. Tryk på sproget (2016-2017 (pilot), drift fra 2018-)
74. Vi elsker bøger
75. Vi lærer sprog – i vuggestuen og dagplejen (2015-2018)
76. Vi Lærer Sprog + (2017-2019)
77. 2200 godnathistorier – Troldebold (aktuelt)

BILAG 2: Liste over informanter

Fordelt på forskere, videnspersoner i øvrigt, samt kommuner (for to sidste angives personer uden navn men med titel)

FORSKNING OG VIDEN:

- Lene Storgaard Brok, videntcenterleder, Nationalt Videncenter for Læsning
- Torkil Østerbye, lektor ph.d., VIA University College
- Dorthe Bleses, professor, Aarhus Universitet
- Lena Basse, lektor, Professionshøjskolen Absalon
- Anna Skyggebjerg, lektor ph.d., DPU
- Marianne Eskebæk, lektor, Professionshøjskolen UCC
- Nina Christensen, professor og leder, Center for Børns Litteratur og Medier, Aarhus Universitet.

KOMMUNER:

- Specialkonsulent, Lolland Kommune
- Tale-høre konsulent, Skive Kommune
- Tosprogs konsulent, Morsø Kommune
- Leder af interkulturelt team, Svendborg Kommune
- Ledende tale-høre konsulent, Silkeborg Kommune
- Sprog pædagog, Aalborg Kommune
- Fagchef, Brøndby Kommune
- Tale-høre konsulent, Holstebro Kommune
- Socialforvaltningen, Københavns Kommune
- Konsulent, Børn og Unge Forvaltningen, Aarhus Kommune
- Kultur konsulent, Lejre Kommune

ØVRIGE:

- Projektansvarlig, Centralbibliotekerne
- Sprog konsulent, Fredensborg Bibliotek
- Biblioteksmedarbejdere, Gladsaxe Bibliotek
- Børnebibliotekar, Nørrebro Bibliotek
- Formidler, Bibliotekernes Sprogspor og Sprogstart
- Projektleder, Tips By Text, Rockwoolfonden
- Fuldmægtig, Klub Penalhus, Socialstyrelsen
- Oplægsholder og børnebogsforfatter
- Leder, Home-Start Familiekontakt
- Leder, Tænketanken Fremtidens Biblioteker

Følgende interessenter har taget imod muligheden for at kommentere rapporten:

Navn	Titel	Organisation
Henriette Christiansen	Direktør	Egmont Fonden
Sofie Plenge	Kultur- og Sundhedsdirektør	Vejle Kommune (og medlem af bestyrelsen og formand for Kultur- og Fritidsnetværket i Børne- og Kulturchefforeningen)
Rikke Wettendorff	Konsulent	Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund BUPL
Mette Steenberg	Formand og daglig leder	Læseforeningen
Christine Bødtcher-Hansen	Direktør	Danske Forlag (og bestyrelsesmedlem Læs For Livet)